

Vergadering van Vrijdag 31 October 1902, 's avonds te 7½ uur.

Voorzitter: Generaal DE VLAMING.

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt:

Mijne Heeren!

Het is mij aangenaam U bij het openen dezer eerste algemeene vergadering van ons 38ste werkjaar welkom te mogen heeten. Met vertrouwen roept het Bestuur Uwe medewerking in, om het doel onzer Vereeniging te dienen, overeenkomstig de beginselen neergelegd in de Circulaires van Febr. en Sept. jl. Ongetwijfeld zullen zich nu en dan moeilijkheden voordoen, die echter uit den weg kunnen worden geruimd door Uwe aller welwillendheid, die met aandrang, ook voor de tekortkomingen mijnerzijds, wordt ingeroepen.

De toestand onzer Vereeniging mag nog steeds gunstig worden genoemd. Op 1 Oct. 1902 telde zij 2020 leden, d. i. nog 10 meer dan 1 Oct. 1901 aanwees. Het zal aan Uwe aandacht niet zijn ontgaan, dat in den loop dezes jaars ook in Ned.-Indië eene Vereeniging in het leven is geroepen, die onder den naam van »Indische Krijgskundige Vereeniging» een met het onze overeenkomend doel beoogt. Gelet op het geringe contributiebedrag door beide Vereenigingen vastgesteld, is het niet waarschijnlijk, dat de oprichting dezer zuster-vereeniging van invloed zal zijn op ons ledental in Ned.-Indië en zulks te minder omdat het Bestuur zich voorstelt ook in ons

Orgaan eene ruime plaats te geven aan verhandelingen voor onze Indische leden van beteekenis.

Het financieel beheer werd overeenkomstig het reglement onderzocht door eene Commissie van drie leden. Deze Commissie, bestaande uit de hh. SCHÜLLER, NOEST en SINGELS, heeft ons dd. 16 Oct jl. bericht, dat zij de rekening accoord heeft bevonden. Ondanks de aanzienlijke uitgaven, als een gevolg van een 9-tal bijeenkomsten en de daarmede gepaard gaande uitgebreide Verslagen, wijst de eindrekening nog op een batig saldo en bleef onze reserve onaangetast. In verband met het ledental kunnen wij dan ook met vertrouwen de toekomst te gemoet gaan en aan onze werkzaamheden die uitbreiding geven, welke in het belang van ons streven gewenscht zal zijn. Ik heb de eer U voor te stellen de rekening, onder dankbetuiging aan de leden der voormelde Commissie voor hunne contrôle en aan den Penningmeester voor zijn zorgvuldig beheer, goed te keuren.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Voor de bibliotheek der Vereeniging zijn de volgende werken ten geschenke ontvangen :

- 1°. C. J. M. Collette, *Ons toekomstige veldgeschut.*
- 2°. Patriot, *Onze Oorlogsvloot.* Proeve tot reconstructie.
- 3°. S. van Aken, *Eene bijdrage tot de methode van het gymnastiekonderwijs.*
- 4°. Handelingen van *Het Nederlandsche Roode Kruis.* Beknopt verslag van de VIIde Internationale Conferentie.
- 5°. De schrijver der brochure, *Samensmelting der officierskaders.*
- 6°. De schrijver der brochure, *Beoordeeling van het rapport der Staatscommissie.*
- 7°. C. D. H. Scheider, *Ons vestingstelsel.*
- 8°. W. M. H. Anten, *De ransel en de a. s. groote manoeuvres en De ransel bij en gedurende de laatste najaarsmanoeuvres.* Avondpost van 28 Augustus en 1 October 1902.

Voor deze zendingen is reeds dank betuigd en wordt zulks bij deze herhaald.

De VOORZITTER: Bij Besluit der Vergadering van 26 Oct. 1900 werd aan het Bestuur machtiging verleend om eene proefneming in te stellen met het houden van leergangen over krijgskundige onderwerpen voor niet-militairen. In het werkjaar 1900/1901 werden die betrekkelijke voordrachten resp. gehouden door den Kapitein-adjutant der Infanterie P. P. C. COLLETTE te Dordrecht en te Tilburg, door den Kapitein van den Generalen Staf W. F. POP te Leiden. Terwijl de eerste op het einde van dat jaar in overweging gaf de proef wogens de geringe deelneming niet meer voort te zetten, meende de tweede daarentegen de voortzetting in Leiden te moeten aanbevelen. In dien geest is gehandeld. Nu de tweejarige proefneming is geëindigd, vermeent echter het Bestuur niet meer te kunnen adviseeren om van de zijde onzer Vereeniging op den ingeslagen weg voort te gaan.

Het Bestuur heeft uit zijn midden eene Commissie benoemd, ten einde na te gaan in hoeverre intusschen ons streven vruchtdragend kan worden gemaakt. De uitkomsten van dat onderzoek zullen nader aan de Vergadering wordt medege-deeld.

Aan de orde is thans de ballotage van candidaten en de verkiezing van vier bestuursleden.

Behalve de vacatures der periodiek aftredende leden, is de keuze van een nieuw bestuurslid noodzakelijk geworden, ter vervanging van den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN, naar elders vertrokken. In den heer KOOLEMANS BEIJNEN verliest het Bestuur een zijner ijverigste leden en ik vermeen ook te mogen spreken namens de vergadering wanneer ik van deze plaats openlijk dank zeg voor hetgeen de Kolonel BEIJNEN, èn als bestuurslid èn als lid, steeds voor onze Vereeniging heeft gedaan.

Ik verzoek de hh. OPHORST en ASSELBERGS, mij wel als stemopnemmers voor de verschillende stemmingen ter zijde te willen staan.

De uitslag der ballotage is, dat tot leden worden aangenomen de heeren:

A. J. de Bank Langenhorst, N. E. C. I. D. Büno Heslinga, G. J. A. van Eck, E. G. Gaarlandt, S. Garnade, H. J. A. van Geuns, P. F. de Groot, D. Habbema, P. van Hulstijn, D. Q. C. F. de Jonge van der Halen, allen 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger; A. T. Keen, Reserve 2e Luit. der Grenadiers. J. H. Knoote, L. Maurenbrecher en W. A. van Oorschot, allen 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, J. F. den Ouden, 1e Luit. der Infanterie, A. A. J. Quanjer, Dirigeerend Officier van Gezondheid der 2e klasse; W. de Quant, J. F. Razoux Schultz, W. V. Rhemrev, H. Scheurleer, L. A. Snell en L. W. Taale, allen 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger en G. J. Theissen, Reserve 2e Luit. der Infanterie, allen te 's Gravenhage.

T. Boekholt en M. L. de Boer, beiden 1e Luit. der Infanterie. A. Buytendijk, Kapitein der Infanterie. J. C. Duburg, 1e Luit. der Infanterie en J. W. G. Peltzer, 1e Luit.-Adjutant der Infanterie, allen te Alkmaar.

J. Woudstra, Reserve 1e Luit. der Infanterie, te Amersfoort.

W. C. Camman, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Amsterdam.

J. C. Koster, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Apeldoorn.

J. J. B. Giebing, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, T. L. van Maaren, 1e Luit. der Infanterie en L. J. Saron, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, allen te Arnhem.

K. Brevet, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, J. A. Engeltjes, 2e Luitenant der Infanterie, C. C. de Gelder, 1e Luit. der Infanterie bij de K. M. A., W. J. Lucardie, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, A. A. van Nijnatten, 2e Luitenant der Infanterie en J. J. H. Vink, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Breda.

M. de Jong, 2e Luit. der Infanterie, te Gouda.

G. Badings en J. A. F. Bruyns, beiden 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Haarlem.

A. Josephus Jitta, 2e Luit. der Artillerie, A. W. F. Ko-

ningsfeld, 2e Luit. der Infanterie, A. Mooy, J. M. Pool, Jhr. C. L. H. Quarles van Ufford, allen 2e Luit. der Artillerie en J. H. Sonstral, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, allen te Den Helder.

C. Boldingh, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Hoorn.

B. ten Broecke Hoekstra, 2e Luit. der Infanterie, te Kampen.

J. Kramp. 2e Luitenant der Infanterie, C. W. J. Rink, 1e Luit. der Infanterie en E. F. W. C. Staudenmaijer, 2e Luit. der Infanterie, allen te Leeuwarden.

Mr. J. A. Eigeman, Reserve 2e Luit. der Infanterie, J. W. H. Hamilton of Silvertonehill, 2e Luit. der Infanterie, J. W. van der Valk, Reserve 2e Luit. der Infanterie en G. A. Visser, 2e Luit. der Infanterie, allen te Leiden.

C. C. Binkhorst en H. J. Lichtendahl, beiden 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Lochem.

C. A. van Meeuwen, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Markelo (Overijssel).

P. W. Best, 2e Luit. der Artillerie, J. H. Fruyt van Hertog, 2e Luit. der Infanterie, M. J. J. Lavoo, 2e Luit. der Infanterie, J. M. Ridder van Rappard, 2e Luit. der Artillerie en P. J. M. van der Reyden, 2e Luit. der Infanterie, allen te Naarden.

W. J. Romswinkel, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Nijmegen.

M. Uhl, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Princenhage (bij Breda).

Jhr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, 2e Luit. der Cavalerie, te Roermond.

K. J. de Haas, Reserve 2e Luit. der Infanterie, H. J. P. Kiersch, Leeraar Hoogere Burgerschool, J. E. F. de Kok, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, J. W. Mathol, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, Mr. V. van Peski, Reserve 2e Luit. der Grenadiers en J. A. Smits, Reserve 2e Luit. der Infanterie, allen te Rotterdam.

W. Donkersloot, Reserve 2e Luit. der Infanterie, te Tiel.

J. C. Brasser, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Uitgeest.

J. F. H. Duvergé, Reserve 2e Luit. der Infanterie, N. A. Stutterheim, Reserve 2e Luit. der Infanterie en C. van Teyn, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, allen te Utrecht.

R. G. B. van Overveldt, Ritmeester der Cavalerie, W. C. D. van Reijen, 2e Luitenant der Cavalerie, Dr. D. Romeijn, Officier van Gezondheid der 1e klasse, H. C. J. C. van Stockum, 2e Luitenant der Cavalerie, allen te Venlo.

En in Nederlandsch-Indië: *Militaire Administratie*. W. J. H. van de Poel, 1e Luit.-Kwartiermeester.

Infanterie. H. W. de Back, Kapitein, A. J. F. J. van den Bergh, 2e Luitenant, J. J. van der Bie, 1e Luitenant, L. Kat, 2e Luitenant, F. J. M. H. Koen, 1e Luitenant, H. C. van Lamoen, 1e Luitenant, W. J. M. Linden, 2e Luitenant, P. J. A. van Mourik, 2e Luitenant, J. E. Müller, 2e Luitenant Ned. Leger, A. J. J. G. Prinsen, 1e Luitenant, J. J. Riel, 2e Luitenant, C. H. Smets, 1e Luitenant Ned. Leger, W. Smits, Kapitein, P. L. C. Tissot van Patot, 2e Luitenant, A. Weber, 2e Luitenant, P. G. F. J. Weiffenbach, 1e Luitenant en R. B. van Wulfften Palthe, 1e Luitenant Ned. Leger.

Cavalerie. A. B. J. W. Posno, Ritmeester en E. F. Wiemer, 2e Luitenant.

Artillerie. A. Becking, 1e Luitenant, E. van Driest, 2e Luitenant, H. Elzas, 1e Luitenant, R. C. Gaade, 2e Luitenant, J. F. A. M. Koning, 2e Luitenant en D. Schulman, 2e Luitenant.

Genie. C. J. de Bruijn, Kapitein-Adjutant, L. C. H. Derx, Kapitein en H. Heetjans, 2e Luitenant Ned. Leger.

De uitslag der stemming voor de periodieke aftredende bestuursleden is, dat van de 65 stemmen, met 62 stemmen tot leden worden herkozen de heeren G. C. R. HOETINK en G. W. L. F. F. VAN HOOGENHUIJZEN en met 64 stemmen de heer G. A. BUHLMAN, terwijl bij de stemming ter verkiezing van een nieuw bestuurslid, van de 70 stemmen werden uit-

gebracht 52 stemmen op den heer H. P. STAAL, 15 stemmen op den heer W. H. PIEPERS en 1 stem op de heeren THIANGE en KATTENBUSCH, zijnde 1 stembriefje van onwaarde.

Mitsdien is tot lid van het bestuur gekozen de heer H. P. STAAL.

De VOORZITTER vraagt aan de herkozen leden en aan het nieuw gekozen lid, of zij de herbenoeming en de benoeming aannemen.

Op het toestemmend antwoord van allen, verzoekt de VOORZITTER den heer STAAL aan de bestuurstafel zitting te nemen.

De heer STAAL neemt hierop zitting, waarna de VOORZITTER de heeren van het stembureau bedankt voor de door hen volbrachte taak.

De VOORZITTER: Alvorens tot punt 5 onzer Agenda over te gaan, rust op mij alsnog de treurige plicht u in herinnering te brengen, dat sedert onze laatste bijeenkomst een drietal onzer leden, in Ned.-Indië als offer hunner plichtsbetrachting zijn gevallen.

De 2e Luitenant der infanterie P. C. HAALMEIJER stierf in Mei 1902 in Atjeh aan de gevolgen van bekomen wonden. De kapitein der infanterie H. G. VAN KESTEREN sneuvelde ongeveer ter zelfder tijd bij eene actie in de Zuider- en Ooster afdeling van Borneo, terwijl eindelijk de 1e Luitenant G. J. H. VAN STEIJN VAN HENSBROEK, ridder van de Militaire Willemsorde in Sept. jl. op het veld van eer zijn jeugdig leven liet.

Onder eerbiedige en deelnemende herinnering aan de diensten, door deze kameraden aan Koningin en Vaderland bewezen, zullen zij op onze Eerlijst worden ingeschreven.

Thans overgaande tot het onderwerp van hedenavond aan de orde, heb ik de eer aan de heeren mede te deelen, dat door het bestuur werd uitgenoodigd, om de discussie in te leiden, de Kolonel F. H. BOOGAARD, die deze uitnoodiging welwillend heeft aanvaard.

Voorts was door het Bestuur uitgenoodigd de heer KOOLEMANS BEIJNEN, die evenwel wegens ambtsbezigheden verhinderd is

er gevolg aan te geven; terwijl de Vice-admiraal MAC LEOD, die aanvankelijk zijne tegenwoordigheid had toegezegd, tengevolge van ongesteldheid verhinderd is geworden aan zijn voornemen gevolg te geven.

Ook werd door het Bestuur uitgenoodigd de Majoor der genie SNIJDERS, die welwillend aan de uitnoodiging gevolg heeft gegeven.

Na deze mededeelingen M. H. geef ik het woord aan den Kolonel BOOGAARD, die, zooals ik reeds zeide, door het Bestuur is uitgenoodigd het debat over het door den Kapitein POP uitgewerkte onderwerp in te leiden.

De heer BOOGAARD :

Ons vestingstelsel. — Ons leger.

Uitgenoodigd zijnde om hedenavond de discussie in te leiden over de zaakrijke verhandeling van den Kapitein v/d. Gen. Staf W. F. POP, »Herziening van de Vestingwet, urgent of niet?» gevoel ik mij gedwongen in de eerste plaats *hulde* te brengen aan het *bestuur* dezer Vereeniging, voor de wijziging, gebracht in de verdeeling der werkzaamheden. Door het beoog, betreffende het aan de orde te stellen onderwerp, vóór de vergadering gedrukt onder de oogen der leden te brengen, wordt uitzicht geopend op een grondig debat.

Ik vlei mij, dat de goede vruchten van deze meerdere voorbereiding niet zullen uitblijven.

Juist die wensch om tot een *grondig debat* te geraken, deed mij aanvankelijk *aarzelen*, gehoor te geven aan de roepstem van het Bestuur, daar ik niet geacht kan worden mij in het bijzonder bewogen te hebben op het gebied van het vestingstelsel.

De mededeeling evenwel, dat schipbreuk was geleden bij autoriteiten, die zeer zeker geacht moesten worden het meest in aanmerking te komen, om met den Heer POP in het strijperk te treden, deed mijne aarzeling overwinnen.

Nog eene andere overweging deed mij daartoe overhellen, en wel deze, dat ik meende een betrekkelijk *nieuw gezichtspunt* te kunnen openen.

De belangstellenden in dit onderwerp zijn tot drie rubrieken terug te brengen.

1°. Zij, die *vóór alles de Amsterdamsche linie* wenschen af te werken en aan de overige verdedigingswerken weinig waarde hechten.

Stelsel oud-Minister SCHNEIDER.

2°. Zij, die *veel waarde* hechten aan de verdediging der *vesting Holland* zonder daarom het Reduit uit het oog te verliezen.

Stelsel Kapt. W. F. POP.

3°. Zij, die zeggen: *geen cent* voor de forten, *vóór alles de levende strijdkrachten* uit te breiden.

Stelsel Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN.

Uit de beschouwingen, die ik aan Uwe aandacht hoop te onderwerpen, zal blijken, dat ik het dichtste sta bij de 3e categorie, met dien verstande, dat ik *niet al te exclusief* wensch te zijn, met het oog op de uitdrukking: *»geen cent»*, en dat ik, ten opzichte van de levende strijdkrachten, vooral *nadruk* wensch te leggen op het *gehalte*, zoodat men mij niet kan ontwapenen, door te wijzen op de in uitzicht gestelde *vermeerdering der legersterkte*.

De veronderstelling, dat wanneer eenmaal het *ijs gebroken* is, velen zich gedrongen zullen voelen, hunne zienswijze te doen blijken, gaf den Voorzitter aanleiding mij in overweging te geven, de noodige *zelfbeperving* te betrachten.

En zoo zal ik er naar streven slechts de aandacht te vestigen op enkele *hoofdpunten*, welke bij de lezing van het betoog op den *voorground* treden.

Gaarne begin ik de verklaring af te leggen, dat ik met de meeste *belangstelling* kennis nam van het *helder betoog* van den schrijver. Ik geloof niet ver van de waarheid te zijn, door aan te nemen, dat de meerderheid der lezers zich gaarne onder de vlag van den heer POP zal scharen.

Toch vind ik hierin geene aanleiding, om de voorgenomen

taak uit de handen te laten glijpen, want een gegeven weuk kan soms op zich zelf beschouwd juist zijn, terwijl toch het slaan van een *ruimeren blik* aanleiding kan geven tot het volgen van een anderen weg.

Zoo ben ik feitelijk geen tegenstander van den S., maar vrees, dat door de vervulling zijner wenschen, geld te kort zal komen voor meer dringende eischen.

Aan het slot der beschouwingen zijn gevoelens kortelijk samenvattende, zegt de schrijver o. a.:

»*Leger en vestingstelsel* moeten *niet* beschouwd worden als »twee elkander *vijandige* instellingen, welke zich slechts ten »koste van elkander kunnen ontwikkelen, doch veelmeer als »twee factoren der landsverdediging, welke beide *gelijk recht »van bestaan hebben.*»

Tegen deze nitspraak, hoewel in het algemeen juist, hebben we al dadelijk eene kleine bedenking: »*gelijk recht van bestaan*».

Wij zouden dat liever aldus uitdrukken:

De *levende strijdkrachten* beschouwen wij als den *voornaamsten* factor der verdediging, het *actieve* gedeelte onzer weerbaarheid;

daarop volgen in beteekenis de *wapenen*, waarmede de verdedigers trachten den vijand tegen te houden;

en in de derde plaats komt aan de orde de *bescherming* van leger en wapenen: het *vestingstelsel*.

I. Oorlogskansen.

Zijn wij hier samengekomen, om te overwegen, welke offers gebracht moeten worden om ons vaderland in verdedigbaren staat te brengen, dan verdient het, dunkt mij, overweging om niet te verzuimen, een blik te slaan op de *oorlogskansen*, welke te verwachten zijn.

Wij verleenen daarom even het oor aan den oud-Minister SCHNEIDER, daarna aan den schrijver der verhandeling, den Kapt. v/d. Gen. Staf W. F. POP.

De oud-Minister SCHNEIDER gelooft, dat elke poging, om ons grondgebied te veroveren, door andere mogendheden als

een »*casus belli*» zal worden beschouwd, zoëdat de oorlog vermoedelijk *buiten* onze *landpalen* zal gevoerd worden. *Handhaving* onzer *neutraliteit* bij een Europeesch conflict is voor ons de meest vermoedelijke oorlogstoestand. Daartoe moeten wij beschikken over *strijdkrachten* ter plaatse, waar het schenden dier onzijdigheid is te wachten — d. w. z. de *landgrenzen*, de *zeehavens*.

De Kapt. POP acht het niet onmogelijk, dat wij, bij bedreiging uit het oosten, *1 à 5 legercorpsen* tegen over ons zullen zien. *Te veldde* kunnen wij daaraan *niet* het *hoofd* bieden.

De kans op *bondgenooten* bestaat; maar het is gevaarlijk er *te veel op te rekenen*.

Wij moeten dus zorgen, *niet onder den voet geloopt te worden*, den *oorlog* te kunnen *rekken*.

Deze minder geruststellende opvatting voert tot de verdediging der *vesting Holland*.

Wie op staatkundig gebied niet blind is, zal naar onze meening vermoedelijk instemmen met de volgende opvattingen :
recht wordt in algemeen zinn in de maatschappij gehandhaafd;
 ook op politiek gebied voor — wat ik zou meenen te mogen noemen — *kleine gevallen*;

van eene *algemeene* en doorgaande *huldiging van recht* is geene sprake, behoudens het *recht van den sterkste*;

egoïsme is de grondslag der staatkunde;

»le veau d'or est toujours debout», — zoo als Mephisto in de Faust zingt;

zich verrijken ten koste van anderen, is op politiek gebied *geene misdaad*, mits het geschiede op *handige* wijze, zonder in conflict te komen met andere machtige egoïsten;

de volkeren met sympathieke gevoelens kunnen leed, op politiek gebied veroorzaakt, verzachten, doch niet voorkomen; ze *regeeren niet*, ze *worden geregeerd*, door autoriteiten, die *gevoel* zoo noodig weten te *onderdrukken*;

de balans, waarin oorlog en vrede rusten, wordt in evenwicht gehouden door *naijver*;

wie er op het staatkundig schaakbord in slaagt, om naverigen *mat* te zetten, — hetzij door geweld of door verdeling van den buit — heeft *de vrije hand*, om te nemen wat hem goed dunkt.

Bij het eventueel veldwinnen dezer beginselen, is de kans groot, dat in de toekomst de *kleine volken* van het staatkundig tooneel zullen *verdwijnen*, dat de *constellatie* van Europa zal worden: Moscovieten, Slaven, Germanen, Romanen, Angel-Saksers. De Turken uit Europa gedrongen, de kleine natiën opgeslokt.

Misschien is dit eene quaestie van tijd, waartegen Amsterdamsche en andere liniën weinig kunnen baten.

Maar dat men intusschen niet mag indommelen, dat we moeten trachten dat toekomstbeeld tegen te houden, is buiten kijf.

Op grond dezer overwegingen geloof ik, dat wij ons den toestand *te gunstig* voorstellen, door eenvoudig te denken aan: *handhaven der onzijdigheid*, tot dat de bondgenooten ons komen helpen.

Ik vrees, dat niet zonder grond gedacht mag worden aan: *in de klem geraken* bij een algemeenen oorlog, wellicht eindigende met het *betalen van het gelag*.

Dit moge intusschen tot troost strekken: de kans dat men onze *onafhankelijkheid* zal eerbiedigen, wordt *grooter* naar mate wij meer zijn een *weerbaar volk*, *gehecht* aan zijne *onafhankelijkheid*.

En niet alleen een *weerbaar volk*, maar ook eene natie, die *eerbied afdwingt*, als bakermat der *vrijheid*.

We moeten niet alleen de *vrijheid liefhebben*, maar er ook een *goed gebruik* van weten te maken.

We moeten zijn een *eerlijk volk*, een *nijver volk*, een *arbeidzaam volk*, een *verstandig volk*, een *godsdienschtig volk*. We moeten *ten zegen* strekken voor onze *Kolonien*; — vooral in dit opzicht de balken uit eigen oog niet voorbij zien. *Europa* moet kunnen zeggen: »het zou *jammer* zijn, dat volk te beplekten, *zelfstandig* den *toon aan te geven* op het gebied van »*goede trouw* en van *bedachtzame, vooruitstrevende staatkunde*».

Ja, waarlijk, de *helden* op het gebied van *wetenschap* en *kunst*, van *arbeid* en *handel*, van *staatsbeleid* en *volksontwikkeling*, kunnen wellicht *meer* doen tot behoud onzer *onafhankelijkheid* dan de helden op het *slagveld*.

En nu nog even op meer *concrete* wijze den blik geslagen op *het* geval: oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk, waarbij wij de onzijdigheid feitelijk moeten doen eerbiedigen.

De kans bestaat dan, dat *Duitschland* (via *Limburg* — België) de Noordgrenzen van Frankrijk wil bedreigen, hij maakt dan *Nederland* en *België* — waarvan de onzijdigheid is gegarandeerd — tot zijne *vijanden*.

Is dat zeer *waarschijnlijk*? — zijn de nadeelen voor Duitschland niet grooter dan de voordeelen?

Ik geloof van *wel*.

Omgekeerd kunnen *Fransche* troepen op onze *kusten* landen of in de wateren van ons *Zuiderfrontier* binnendringen, om Duitschland met eene *strategische omvatting* te bedreigen.

Betrekkelijk is hierin *meer* voordeel voor *Frankrijk* gelegen dan de *Limburgsche* doortocht aan *Duitschland* belooft.

Eindelijk kunnen ze *beiden* dezelfde gedachten koesteren, zoodat we van de kat en den kater te lijden hebben, en *Nederland* het *oorlogstooneel* wordt.

Voor *beide* gevallen hebben wij noodig: een *veldleger*, voor *grens-* en *kustbewaking*, of wel om, na forceering onzer grenzen, door *flankbedreigingen* den overweldiger ernstig te benadeelen.

Door *opsluiting* in ons reduit bereiken wij *niets*; er moet *gehandeld* worden.

Zelfs eene versterkte *vesting Holland* is *geen afdoende waarborg* voor succes;

de *levende strijdkrachten* komen aan het woord.

Maar aan *dit oorlogsgeval* — de vrees van vele jaren — gelooven wij *niet meer* in de voornaamste plaats.

De beide mogendheden hebben zich zoo goed tot dezen strijd voorbereid, dat men voor de feiten terugsbrikt.

Vrede in Europa — *oorlog in andere werelddelen*, — dat is veeleer de leuze van den dag.

Als terloops zij aangeteekend, dat daardoor onze *Koloniën* in gedrang kunnen komen; om de kurk, waarop wij drijven, te blijven bezitten, moeten wij ook letten op het *Aziatisch gevaar*.

Het zal geld kosten, om daar krachtig te zijn; dit zij even herinnerd, voor wij de schatkist leegplunderen voor forten in Nederland.

Troepen kan men, bij tijdig voorziend gevaar, wellicht nog naar *Indië* overbrengen, met *forten* is dat onmogelijk.

Keeren wij na dezen zijsprong, in gedachten terug naar Europa.

Rusland is het land van de toekomst; kalm maar vastberaden volgt de Russische diplomatie haar weg, voortschrijdende wanneer *mogelijk*, afwachtende wanneer *noodig*.

De machtige Czaar wordt het meeste gevreesd, door Engeland in het Oosten, door Duitschland in het Westen; zouden de Germanen niet eenigen spijt gevoelen feitelijk *Frankrijk in de armen van Rusland* te hebben geworpen?

En verklaart deze toestand niet de *toenadering* tusschen *Engeland en Duitschland*, tusschen *Duitschland en Turkije*; het meest heterogene clubje, dat men zich voor kan stellen.

Wie weet of men niet nog eenmaal zal beleven: een tijdelijk samengaan van den *driebond*, Duitschland, Oostenrijk, Italië, met den maritiemen *tweebond*, Engeland en Japan, om Rusland en Frankrijk tot machteloosheid te dwingen.

Zonder verder naar die toekomstmuziek te luisteren, willen wij toch - lettende op dat droombeeld - eenige vragen stellen:

Is de kans groot, dat *Duitschland* ons zelfstandig zal *aanvallen*?

Wij gelooven het *niet*.

Evenmin gelooven wij aan een *directen aanval* van Engeland.

Maar geheel anders wordt de toestand, wanneer *Engeland en Duitschland samen gaan*, bijv. tegen den tweebond.

De kans is dan niet gering, dat we als *vrienden*, in de omarming *stikken*, of als *vijanden* in den *notenkraker geperst* zullen worden. Dat dan Duitsche troepen uit het Oosten ons land binnen zullen dringen, achten wij onwaarschijnlijk; de Duitsche troepen zijn dan elders noodig; veeleer is te verwachten, dat *Fransche troepen* — hetzij als bondgenooten, of als vijanden *uit het Zuiden* ons land binnendringen, om als wig stelling te nemen, tusschen Engeland en Duitschland.

Misschien zullen Engelsche troepen op onze kustlanden, om die plannen te verijdelen.

Doch wij zullen ons niet verder op het gebied der *hypothese* wagen, waarmede feitelijk niets bewezen wordt; te meer omdat de ervaring leert, dat in den oorlog veelal *gebeurt*, wat men *niet verwachtte*.

Maar toch geloof ik wel uit deze „blikken in de toekomst” te mogen afleiden, dat het aloude denkbeeld: *vijand uit het Oosten* — waarop eigenlijk onze geheele defensie is gegrondvest — *niet meer* als *hoofd-schrikbeeld* mag gelden; dat daarentegen de kans veel grooter is, om onze *kusten* en *zeegaten* — dat willen zeggen — *het hart des lands* te moeten *verdedigen*.

II. De doode weermiddelen.

Na de oorlogskansen besproken te hebben, stel ik u voor een *vluchtigen blik* te werpen op onze *hoofdverdedigingsliniën*; vluchtig, omdat ik mij vlei, dat dit onderwerp door meer bevoegden grondiger zal worden behandeld.

Ik zal meer vragen, dan betoogen.

Vesting Holland.

Ten opzichte dezer stelling herinnert de oud-Min. SCHNEIDER aan: de *uityebreedheid*, waardoor de verdediging *veel geld* en *veel troepen* vraagt, alsmede *verdeling* der *mobiele krachten* noodig zal blijken, terwijl door de uitvinding der *brisante projectielen*, de beteekenis der vestingwerken in niet geringe mate is afgenomen; eindelijk aan het *gemis* der gelegenheid om tot *offensieve*

flankbedreigingen over te gaan, dwingende tot het vervullen van eene *passieve rol*. Alzoo komt de S. tot het besluit:

eene *niet krachtige verdediging* belooft *geen succes*;
eene *krachtige verdediging* eischt verdedigingswerken, geheel naar de *eischen des tijds ingericht*.

De heer POP wijst op de wenschelijkheid om de Vesting Holland te verdedigen:

1°. om *economische redenen*:

behoud van het rijkste, dicht bevolkte gedeelte van ons Vaderland.

2°. om *politieke redenen*:

behoud van den zetel van het bestuur, de standplaats der gezanten, de hoofdstad, belangrijke havens, en daardoor de gemeenschap met het buitenland;

3°. om *militaire redenen*:

de zee, de rivier-armen, het polderland, de inundatiën vormen *natuurlijke verdedigingslijnen* voor de Vesting Holland.

Met de *wenschelijkheid*, om de Vesting Holland te verdedigen gaan wij *mede*;

de *militaire* waarde ontkennen wij evenmin;

maar de betoogen, welke aangevoerd worden, om de *mogelijkheid* dier verdediging te bepleiten, doen te veel denken aan: *het zal wel losloopen*," tenzij men *meer geld* aan die stellingen ten koste legt dan de S. beoogt — *meer* — dan naar onze meening beschikbaar gesteld *kan* worden, met het oog op onze financieele middelen.

Maar er is meer: de S. zegt o. a.:

Bij de *handhaving onzer onzijdigheid* of bij een bondgeschappelijken oorlog is het een groot *voordeel*: op de *N. H. Waterlinie* te kunnen *terugtrekken*, om daar een *rustpunt* te vinden, zonder aan eene bepaalde richting van terugtocht gebonden te zijn.

Toegegeven, — maar zal de N. H. W. niet de *magneet* worden, die ons *belet*, om den vijand tegen te houden of te bedreigen?

Of loopen wij geen kans, dat de *vijand* — ons *op den voet volgende* — ook *met* onze troepen, bijv. nabij Utrecht, de linie biinnendringt.

Zal die linie niet *uitsluitend* dienst doen als steun voor een *achterhoedegevecht*, om de hoofdmacht gelegenheid te geven terug te trekken naar het reduit?

Is *daarvoor* eene *verbeterde* linie noodig?

Hebben wij mortieren van 21 cM. te vreezen, dan zijn de werken onvoldoende.

Zal men niet meer nut hebben van *gedekte batterijen*, waarvan de ligging aan den *vijand* *onbekend* is, dan aan *half bomvrije forten*, welker lichaam geen geheim is?

En is de *zichtbaarheid* van vele forten op *verre afstanden* niet grooter nadeel dan het gebrek aan beton-bedekking?

Aangenaam zal het ons zijn, wanneer bij het verder debat, deze vraagpunten van bevoegde zijde besproken zullen worden.

Om misverstand te voorkomen, zij aangeteekend, dat wij *wel* wenschen, dat bij de beschikbaarstelling van gelden voor de landsverdediging, in de *eerste plaats* gedacht worde aan de belangen der *levende strijdkrachten*, maar *geenszins* mede gaan met hen, die de *Vesting Holland geheel* wenschen *prijs te geven*.

Het Bolwerk.

Ten opzichte der reduit-stelling Amsterdam zij herinnerd dat de heer SCHNEIDER verlangt:

een *engen kring* om Amsterdam, *met* verzekerde gemeenschap ter zee, doch *zonder* open kustfront.

Dit acht de S. noodig, omdat bij elk ander stelsel te *veel* troepen voor de verdediging noodig zijn; men moet de veldtroepen elders kunnen gebruiken.

Het gevolg van dit beginsel is, dat de S. *ten N. en ten Z.* van het *Kanaal*, doch op *korten afstand* eenige werken wenscht aan te leggen, aansluitende bij het fort *IJmuiden*, en een *tweede fort*, daar tegenover; deze werken behoeven *geen permanent* karakter te dragen.

Ook de heer Pop wenscht de afwerking van de gedeeltelijk gereed zijnde, op moderne wijze ingerichte, stelling, waarbij hij waarschuwt tegen zuinigheid, die de wijsheid kan bedriegen, o. a. door *groot flankement* prijs te geven.

Uitbreiding tot het *kustfront* acht hij noodig, en wel liefst *zoo groot mogelijk* — stel tot 40 kilometer — waarbij permanente werken noodig worden geacht, een en ander te regelen door eene speciale commissie.

In hoofdzaak sluit ik mij aan bij het gevoelen van den heer Pop, omdat ik weinig waarde kan hechten aan de *vlag op den Westertoren, zonder een voldoende aantal troepen*;

veel troepen eischen vrijheid van beweging; eene muizenvalbeweging helpt ons niet.

En nu de vraag gesteld: onder welke omstandigheden de verdediging van het *reduit* noodig kan zijn.

I. Van de *kustzijde* nadert *geen gevaar*, de vijand komt uit het *Oosten*, de *N. H. W.* wordt *verdedigd*.

Dan is de stelling inderdaad het *reduit*, dat c. q. met vluchtelingen wordt verdedigd.

De *kringstelling* is dan denkelijk voldoende, en vindt daarom ook aanhang bij hen, die dit gevaar als het *normale* geval beschouwen.

II. *Neutraliteits*-verdediging in *Limburg*, hetzij door inderdaad te vechten of slechts te bedreigen uit de verte.

De vijand kan ons eenvoudig laten *observeeren*, dus tegenhouden of wel, als hij tijd en overmacht heeft, *rekent* hij eerst even *met ons af*.

In dit geval staat het *reduit* eenigszins op den *achtergrond*; feitelijk heeft men meer steun van de *N. H. W.*

Om evenwel onze houding niet te doen ontaarden in eene schijnbeweging, is een *sterk en goed geoefend veldleger* ongetwijfeld *hoofdzaak*.

III. Rechtstreeksche bedreiging onzer *kusten* of *wel* van de waterwegen naar ons *Zuiderfrontier*.

De *kans*, dat het reduit voor dit geval ten allen tijde *kant en klaar* is, achten wij *niet groot*.

En zeer zeker is ook in dit geval de beschikking over *goede en goedgeoefende troepen* van het *allerhoogste belang*, om zooveel tijd te winnen, dat men het reduit verdedigen *kan*.

Kustverdediging.

Wanneer wij den blik slaan op de kustverdediging — naar onze meening het meest *waarschijnlijke* en meest *gevaarlijke* oorlogsgeval — brengt dit ons aanstonds in herinnering de zeer belangrijke voordracht, door den Kapitein WEBER 2 April 1900 in deze vereeniging gehouden.

De schrijver toonde aan, dat het rechtstreeks *afslaan van eene landing niet* tot de *onmogelijkheden* behoorde.

Bij zijne hypothese nam hij evenwel aan te kunnen beschikken over het *geheele veldleger*.

Dezer dagen aan dien kapitein vragende, of hij op dezen avond aan dit debat zou deelnemen, wat ik zeer hoopte, vernam ik, dat door een omvangrijken arbeid de kans hierop niet groot was: dit speet mij te meer, omdat op de vraag: „of hij zich den toestand niet te gunstig had gedacht,” geantwoord werd, dat hij ook meende met *minder troepen* zoo noodig die taak te kunnen aanvaarden.

Hoe dit zij, geloof ik, dat na eene *gelukte* landing bij het begin van den oorlog het *reduit ernstig gevaar* zal loopen, zoodat deze overweging aanleiding kan geven tot de gedachte: liever een *sterk en goed voorbereid veldleger*, dat de *landing kan beletten*, dan een *zwak veldleger*, met een beter *afgerond reduit*, dat slechts kan dienen om onze *verslagen troepen op te nemen*.

Proviandeering.

Hoewel de quaestie der *approviandeering* door mij niet grondig ter sprake kan worden gebracht, kan ik mij toch niet geheel onttrekken aan eene oppervlakkige bespreking, en dan geloof ik te mogen constateeren, dat men sinds jaren, die quaestie

zeer *geflatteerd* heeft voorgesteld, terwijl door nadere overwegingen is gebleken, dat het *gevaar* veel *grooter* is dan men oppervlakkig zou meenen, Nemen we aan, dat een *aanval* uit het *Oosten* dreigt, althans aanvoer van die zijde onmogelijk wordt gemaakt, dat men verder *rechtstreeks* aan de *kust* wordt bedreigd, dat België den toevoer verbiedt, dan zal spoedig blijken — misschien na een *viertal weken* — dat *brood en steenkolen* ontbreken.

Om te zorgen, dat in het reduit zich genoegzame voorraad bevindt, om een strijd van c. q. 6 maanden te kunnen volhouden, zouden volgens de laatste gegevens noodig zijn: *12 millioen* als eerste uitgaaf en eene *jaarlijksche* uitgaaf van *2 ton*.

Maar zelfs indien men zich deze enorme uitgave getroost, en de *oorlog* — wat de heer POP wenscht — *gerecht* wordt, dan zal brood- en steenkolen-*gebrek* in *het geheele land* heerschen, en is het zeer de vraag, of men niet genoodzaakt zal worden om den *voorraad*, met zorg in Amsterdam bijeengebracht, *aan te spreken voor monden, buiten het reduit*.

Juist omdat wij gelooven, dat de meeste kans bestaat op hulp, vooral ook op aanvoer, over zee, hechten wij groote waarde aan eene *goed voorbereide kustverdediging*, met de maritieme stellingen *Helder* en *Maasmonden* op de vleugels, welke verdedigingslijn bij een verder verloop van den oorlog teruggebracht kan worden tot het *kustfront: Noordwijk-Uitgeest*.

Bondgenooten moeten vooral hier *niet* voor eene *gesloten deur* komen, en daarvoor vreezen wij, bij den engen kring om Amsterdam.

Wij gaan in dit opzicht verder dan de heer POP en zouden die reduit-stelling met de stad *Haarlem* een paar kilometer buiten de verdedigingslinie, bijna geneigd zijn te noemen een *schaadelijk reduit*.

Zuiderfrontier.

»Men moet de toestanden niet met *te schrille kleuren* afschilderen, om te voorkomen dat natie en leger ontmoedigd worden», — zegt de heer POP.

Toegegeven, tot op zekere hoogte, hoewel het *omgekeerde evenmin zonder bedenking* — misschien nog veel gevaarlijker — is.

In elk geval zouden wij gaarne de vraag stellen of de S. niet *al te geruststellend is*, wanneer hij de *zuidzijde* van het *kustfront* als *gemakkelijk verdedigbaar* voorstelt.

Ik vrees bijv. eene *landing beneden* de onbeduidende vesting *Hellevoetsluis* en van daar bedreiging van *Rotterdam*; *evenmin* ben ik door den S. *gerust* gesteld ten opzichte der verdediging van het *Hollandsch Diep*. En is die *vrees niet ongegrond*, dan staat eene spoedige *rechtstreeksche bedreiging* van het *hart des lands* voor de deur, en zullen we in het *Reduit* wellicht toch *te laat* gereed zijn, *niettegenstaande* de *N. H. Waterlinie* wordt behouden en *verbeterd*.

In dit geval — zoo zal men mij denkelijk toevoegen — moet de *Marine* bijspringen.

De Marine.

Natuurlijkerwijze kunnen wij aan de kustverdediging niet denken, zonder daarbij ook het oog te vestigen op de *Marine*.

Het heeft mij herhaaldelijk getroffen, dat wanneer men de vraagstukken der landsverdediging bespreekt met deskundigen der zeemacht, men veelal hoort bij het stuiten op moeilijkheden: »*daar moet de landmacht natuurlijk voor zorgen*», terwijl omgekeerd de officieren der landmacht soms meer dan mogelijk is, op de *hulp der Marine rekenen*.

Ik wensch mij niet te begeven op dit gebied, daar ik mij vlei, dat meer bevoegden zich daartoe aangetrokken zullen gevoelen. Slechts ééne opmerking van *algemeenen aard* meen ik mij te mogen veroorloven.

Als het waar is, dat *bedreiging onzer kusten* verre van *onwaarschijnlijk* is — als het waar is, dat het *doordringen* van eene vijandelijke *vloot* in 't *Hollandsch Diep* niet als *onmogelijk* kan worden beschouwd — als het waar is, dat onze *Marine* er *niet* aan mag denken om in *open zee* een vijand tegen te

houden, dan meen ik, dat het bezit van *vele torpedobooten* een redmiddel is, om ons voor een *«impasse»* te vrijwaren, en geloof ik, dat eene poging om onze *vloot* in die richting te *versterken* een onafwijsbare eisch is, die *niet op den achtergrond* mag worden geschoven.

Recapitulatie.

En nu nog even het betoog van den Kapitein POP recapituleerende, komen wij tot het volgende besluit:

1°. De forten aan de *Wester Schelde* behouden, doch meer als *schijnvertooning* dan als effectieve verdediging, m. a. w. als die versterkingen er niet waren, zouden we ze niet maken.

2°. *Sperforten* en andere buitenlinieën op eene enkele uitzondering na, *prijsgeven*.

3°. De verdediging van de *Vesting Holland handhaven* en daarvoor enkele verbeteringen in uitzicht stellen, waarbij het gevaar der *brisante projectielen niet ontkend*, maar betiteld wordt als eene eenigszins *overdreven* voorstelling van gevaar.

4°. *Behoud* van de reduit-stelling *Amsterdam*, met *aansluiting* aan het *zeefront*, waarbij enkele bezwaren der stelling niet worden ontkend, waardoor de schrijver er toe komt om vooral de *verdediging ten Zuiden* van het Noordzeekanaal ter harte te nemen en bij de verdediging van het *noordelijk gedeelte* meer op zijn *goed gestarnte* te vertrouwen.

5°. Enkele *verbeteringen* aan de fortificatorische bescherming van het *Hollandsch Diep* zijn noodig.

Ben ik nu onbillijk door eene eventueele *bevredeiging der wenschen van den S.* toch te betitelen als *half werk* in velerlei richting?

Onlangs het denkbeeld hoorende opperen, om door eene *leening op korten termijn* aan deze strijdvraag een einde te maken, lachte mij dat denkbeeld aanvankelijk toe.

Later vroeg ik mij af: zal men zóóveel aan de natie vragen, als noodig is voor:

*Vestingstelsel,
Marine,
Proviandeering,
Levende strijdkrachten?*

Zoo niet — zou er in hoofdzaak slechts sprake zijn van eene *kleine kringstelling om Amsterdam* — dan zeg ik: leg *niet* zulke lasten op de schouders der natie voor *halfwerk*.

III. Levende strijdkrachten.

En thans, M.H., ga ik eenigszins *buiten de orde*, door te spreken over de *levende strijdkrachten*, eigenlijk niet vallende in den *gedachtengang* voor heden afgepaald.

Mij vleierende, dat dit *onderwerp* wellicht *later* meer uitvoerig zal worden behandeld, kan ik mij thans tot het aantsippen van enkele *hoofdpunten* bepalen.

Nagaande, welke de *kosten* zullen zijn, noodig om ons *vestingstelsel* in behoorlijken — of als men wil even voldoende — staat te brengen, komt de Kapitein POP, op grond eener becijfering van Kol. ROOSEBOOM tot het besluit, dat, door gevolg te geven aan den wensch van hen, die *alles* voor het *veldleger*, *niets* voor de *versterkingen* willen besteden, daardoor onze levende strijdkrachten vermeerderd kunnen worden met 10 *bataljons Infanterie*, 1 *regt. Veld-Artillerie* en 1 *escadron Cavalerie*.

De geachte schrijver dwaalt, naar mijne meening, door deze quaestie met *cijfers* af te doen, want mijn bezwaar tegen den huidige toestand onzer levende strijdkrachten is *niet* hoofdzakelijk te zoeken in het *aantal* — de legersterkte — maar in den *geest*, de *ge oefendheid*.

Door veel te studeeren in *organisatiën* van *vreemde legers*, door uit de krijgsgeschiedenis na te pluizen, *in hoeverre de sterkte* der wederzijdsche partijen invloed uitoefent op het te verwachten succes, wordt men als van zelf geleid tot de *onjuiste conclusie* van de *optelsom*. Naar mijne meening is

voorbereiding voor een *oorlog*, die in Nederland meer dan vermoedelijk voor de deur staat, de *grondgedachte* waarvan men moet uitgaan, bij de overweging *hoeveel* troepen en vooral ook *welke* troepen men noodig heeft, niet het minst *hoe* die troepen *aangevoerd* worden.

Heeft de Kapitein POP niet zelf gezegd: »we moeten zorgen, *niet onder den voet* geloopt te worden”, en in de tweede plaats »we moeten trachten den *oorlog te rekken*”?

En heeft de Kapitein POP ook niet herinnerd, dat de kansen groot zijn voor een *onverwachten inval* van een *overmachtigen vijand*? Daartegen *helpen geene vestingstelsels*, want *grensverdediging* door *doode weermiddelen* heeft ook hij verworpen. Om daartoe voorbereid te zijn, moeten onze *landsverdedigers* zich *volkomen t'huis* gevoelen in de *terreinen*, waar ze den vijand zullen moeten tegenhouden, opdat van alle gunstige kansen, die het terrein aanbiedt, op de meest doeltreffende wijze wordt partij getrokken, en dit geldt in de eerste plaats voor de *aanvoeders*: officieren en het kader.

Ik acht het dus in de allereerste plaats noodig, dat al onze *offizieren* in de gelegenheid gesteld worden, zich eerst op de *kaart*, daarna op het *terrein*, eindelijk *met troepen* te *verplaatsen in mogelijke oorlogsgevallen*, zoodat zij zich, wanneer er werkelijk *gevaar dreigt*, »en *pays de connaissance*” bevinden.

Ik neem aan, dat onze *staf-officieren* in deze richting door de jaarlijks plaats hebbende staf-oefeningsreizen volkomen *voorbereid* zijn, dus zoo noodig als *leiders* bij de door mij bedoelde oefeningen kunnen optreden.

Mocht men mij willen toevoegen, dat dergelijke oefeningen op de kaart en op het terrein ook voor de troepen-officieren reeds plaats hebben, dan meen ik te mogen constateeren, dat zulks geschiedt *op veel te bescheiden schaal*, en ik hoop daarbij te mogen aannemen, dat zulks toe te schrijven is aan gebrek aan *geld*, niet aan het feit, dat de verantwoordelijke *leiders* van oordeel zijn, dat er *meer dan genoeg* gedaan wordt.

Dringend noodig acht ik het, dat men met *ruime beurs*

zorge, dat de *voorbereiding* tot den *oorlog* op dit gebied zoo *volledig* mogelijk geschiede.

Mag ik er vervolgens op wijzen, dat in ons leger — niet het minste bij officieren en kader — eene zekere *malaise* heerscht, ten deele toe te schrijven aan het *bevorderingstelsel* — het bestormen van den promotieladder — maar voor een groot gedeelte ook toe te schrijven aan de *geestdoodende wijze van oefening*.

Initiatief wordt weinig gehuldigd; aan de eene zijde verzet zich de *administratie* daartegen, aan de andere zijde het *gedrang* van *veel aanvoerders* voor een *luttel aantal troepen*.

Hoe kan men lust en opgewektheid verwachten, wanneer *beziighouden* met grootendeels vervelende diensten aan de orde van den dag is.

De zoeven door mij bedoelde oordeelkundige voorbereidingen tot den oorlogstoestand, kunnen voor een groot gedeelte strekken, om een *meer opgewekten geest* onder het *officierskorps* te bevorderen.

Wanneer ik eene *lans* breek voor de zoo noodzakelijke *voorbereiding* tot den oorlogstoestand met betrekking tot het *terrein*, stel ik bovendien een hooger eisch met betrekking tot de *sterkte der troepen*, die de officieren aanvoeren.

Vraag ik te veel, door te verlangen dat ieder kapitein minstens eenige malen 's jaars een *compagnie op oorlogssterkte* aanvoert, wat nu tot dusver, zoo ik mij niet bedrieg, bijna nimmer het geval was?

Vraag ik te veel, door te verlangen dat ieder *bataljonscommandant* minstens enkele malen een bataljon *op oorlogssterkte* bij elkander ziet?

Dat is te bereiken, door een samendringen der oefeningen in enkele zomermaanden, gepaard met ruime herhalingsoefeningen in die tijdperken.

Dat is te bereiken, door de troepen des zomers in *oefeningskampen* bijeen te brengen.

Ik hoop te mogen aannemen, dat het optreden op *oorlogssterkte* ook tot heden is nagelaten met het oog op *financieele* bezwaren.

Maar ik hecht aan de oorlogsvoorbereiding ook in dezen zin zoodanige waarde, dat ik den eisch stel: zorg *vooral*, dat in deze richting verbetering komt.

Het zal wellicht noodig zijn, dat tot verwezenlijking van dit plan *meerdere militaire terreinen* worden aangekocht.

Die gelden zullen allerminst weggeworpen zijn, niet alleen voor de even bedoelde manoeuvres; maar kampen kunnen ook dienen voor *eerste oefening van militieplichtigen*. Ik geloof, dat men in een *oefeningskamp* in 4 maanden ongeveer dezelfde resultaten kan bereiken, welke in de *garnizoenen 6 of 8 maanden* vereischen. Door een ruimer gebruik te maken van oefeningen in de open lucht wordt tevens ten deele te gemoet gekomen aan een bezwaar van het Nederlandsche volk, dat de *kazerne schuwt*.

Nu moge in dit opzicht overdrijving heerschen, toch geloof ik, dat die bezwaren niet geheel en al uit de lucht gegrepen zijn, en zeer zeker zullen de dienstplichtigen met *meer opgewektheid* deelnemen aan *kampoefeningen*, waar ze *behoorlijk gelegerd* worden, dan aan *garnizoensoefeningen*, waar veel tijd verloren gaat met *heen en weer marcheeren*, terwijl de zoogenaamde *manoeuvres* in terreinen, waar ze zich niet vrij mogen bewegen, soms een geheel *verkeerden indruk* van den oorlog geven.

Het samentrekken der troepen in oorlogskampen kan ook aanleiding geven tot het houden van *verrassende manoeuvres*, door b.v. aan een brigade, te *Laren* gekampeerd, per telegram te gelasten een brigade, zich op de *Vlasakkers* oefenende, aan te vallen.

Als ter loops zij herinnerd, dat voor eene *practische vorming* van *militie- en reservekader* ook heel wat geld noodig zal zijn. »Ter loops», omdat het onderwerp te belangrijk is, om met een paar woorden afgehandeld te worden.

Ik heb intusschen niet alleen bezwaar tegen de wijze van voorbereiding tot den oorlog, maar ook tegen de *organisatie* onzer levende strijdkrachten, die te veel is een copie van wat voor groote rijken oordeelkundig is te achten.

Om een voorbeeld te noemen : de *Kolonels*, regiments- of brigade-commandanten, zijn de hoogste autoriteiten, die feitelijk met de troepen *in contact* komen; *hoogere* autoriteiten zijn *bureau-mannen* en vreemd genoeg, juist in ons land zijn de *divisie-staven wel* en de *brigade-staven niet* georganiseerd. Vermoedelijk is dit ook al weer eene finantieele quaestie.

Naar mijne bescheiden meening zou het verstandig zijn, bij de organisatie der levende strijdkrachten, *niet van boven af*, maar *van onderen af te beginnen*, m. a. w. : *organiseer de bezettingen voor een linie als zelfstandige onderdeelen*; is dat geschied dan kan men ze desnoods combineeren tot *groepen*, onder één *hoofd*, mits dit hoofd ook een *tactische aanvoerder* zij.

De samenvoeging tot regimenten of hoe men die noemen wil, laat mij volmaakt koud.

Voor de veldtroepen zou ik wenschen te beschikken over *brigades*, met toevoeging ook in vreedestijd van al datgene, wat ze noodig hebben, om *zelfstandig* te kunnen optreden : *ordonnansen, wielrijders, cavaleristen, mitrailleurs of snelvuurgeschut*, (zoogenaamd regimentsgeschut) *artillerie- en genieafdeelingen*.

En dan nog iets.

Sinds eene reeks van jaren heeft het leger — wie der Hirsch nach frischem Wasser — geroepen om *persoonlijken dienstplicht* en nu men dat desideratum eindelijk heeft bereikt, is men er mede verlegen. De officieren en het kader *begrijpen* hun *oefeningsmateriaal niet* en omgekeerd begrijpen de *dienstplichtigen niet, waarvoor* ze eigenlijk onder de wapenen zijn.

Men heeft gedacht te zullen beschikken over Limburgsche en Brabantsche boerenjongens, maar alleen met wat meer ontwikkeling, maar het *intellect*, dat onder de wapenen komt, kijkt met *onbevangen blik* om zich heen en wanneer het dan opmerkt, dat ze wel *vervelende* en minder aangename *oefeningen* moeten doorloopen, *zonder* dat ze inzien, dat daardoor de *verdedigbaarheid* des lands wordt *verhoogd* — behoudens de bedrevenheid in het *schieten* — dan wordt de tegenzin in den militairen dienst er niet minder om.

Het is nu eenmaal eene treurige, maar feitelijke waarheid, dat onze natie *geene militaire* adspiratiën koestert; tegenzin in dit opzicht kan alleen overwonnen worden door *humane behandeling*, door *onderhoudende en leerzame besprekingen*, door nuttige en *practische oefeningen*.

Blijft men met het *nieuwe materiaal* in den *ouden tredmolen* rondloopen, dan bereikt men het doel *niet*.

Zie ik juist, dat dit doel bereikt kan worden door eene *organisatie op andere grondslagen* en door *oefening op andere grondslagen*, dan aarzel ik niet te verklaren, dat de *gelden* daartoe noodig in de *eerste plaats* moeten worden beschikbaar gesteld; eerst *daarna* kan er gedacht worden aan *afwerken van verdedigingsliniën*.

Wenscht de heer POP een *comité* om na te gaan of de Amsterdamsche linie tot de Noordzee moet worden doorgetrokken, dan ga ik ook in dit opzicht met hem mede, maar stel mijnerzijds op den voorgrond :

Eerst een comité om na te gaan, welke *grondslagen* noodig zijn, om het ons door de wet geschonken *levend materiaal* zoodanig te *organiseeren* en te *oefenen*, dat we *met vertrouwen* de toekomst kunnen te gemoet zien. Daardoor kan tevens het *misverstand* ophouden, tusschen *leger* en *natie*, tusschen *regeering* en *volksvertegenwoordiging*, tusschen *militairisten* en *anti-militairisten*.

Ik heb gezegd.

Generaal VISSER :

Mijnheer de Voorzitter !

Van iemand zooals ik, die reeds een tiental jaren geleden, den Indischen militairen dienst heeft verlaten, na een diensttijd van bijna 35 jaren als officier, waarvan slechts ongeveer 2 bij het leger in Nederland, kan geene voldoende kennis worden verwacht van alles wat noodig is om persoonlijk zelfstandig aan een debat deel te nemen, zoo gewichtig als dat wat thans gevoerd wordt over de defensie-liniën in Nederland.

Maar warme belangstelling in de zaak heeft mij niet ontbroken, en deze gaf mij aanleiding tot het vragen van voorlichting aan een ter zake volkomen bevoegden vriend, een voormalig hooggeplaatst officier, die mij schriftelijk zijne meening kenbaar maakte.

Zijn schrijven beschouw ik als eene deugdelijke voorlichting, zoo voor mij als voor de overige leden dezer vereeniging, en daarom vraag ik u vergunning, den inhoud er van voor te dragen.

Met groote belangstelling nam ik kennis van het opstel van Kapitein POP over de al dan niet bestaande urgentie tot eene herziening der Vestingwet.

Wat mij daarin bijzonder beviel was, dat die kapitein er nog eens goed aan 't licht stelt de groote waarde van de Nieuwe-Hollandsche Waterlinie voor onze verdediging. Want een loslaten van die linie, zooals in den laatsten tijd van verschillende kanten is aanbevolen, zou naar mijne meening niet slechts *eene groote fout*, maar zelfs eene *onverantwoordelijke daad* zijn.

Hiertegen kan niet genoeg worden gewaarschuwd.

Ik kan mij dan ook alleen voorstellen, dat ongenoegzame bekendheid met — of geringschatting van de toestanden, zooals die zich ten onzent bij eene verdediging aan de landzijde zullen voordoen, overigens ernstige militairen kan leiden tot de meening dat, als de bevestiging van de stelling van Amsterdam slechts voltooid zal zijn, de N.-Holl. Waterlinie van secundair belang wordt.

Op klemmende wijze heeft de Kapitein POP al die argumenten aangevoerd, die het verkeerde van die meening bewijzen.

Ten aanzien van die door hem in het midden gebrachte argumenten wensch ik evenwel het volgende te doen opmerken.

Vooreerst dan wil ik er op wijzen, dat de Kapitein POP er niet toe mocht overgaan, om den *klemtoon* meer bepaald op het eene argument boven het ander te leggen. Van daar dat hij de *portée* van sommige argumenten, hoe juist zij overigens

ook zijn, niet *in hunne volle waarde* kon doen uitkomen.

Zijne positie als officier van den Generalen Staf verbood hem zulks terecht.

Ik releveer dit alleen maar, omdat men wel moet begrijpen, dat, al heeft hij reeds veel gezegd, hij daarom nog niet *alles* heeft kunnen en mogen zeggen wat hij weet.

Want om over de waarde van eene zoodanige linie als de N. Holl. Waterlinie voor onze verdediging, *volledig* te kunnen oordeelen, is het niet voldoende, dat men weet, hoe die linie zich aan het terrein aanpast, welke en hoedanige verdedigingswerken in haar zijn gelegen, en in hoeverre zij al dan niet door inundatiën is te dekken.

Daartoe behoort meer.

Behalve de factoren, die bij eene tactische oefening op de kaart eene rol spelen, zijn er namelijk *nog andere*, die ook degelijk gewicht in de schaal werpen. Doch deze laatsten staan buiten de beoordeeling van het publiek. De gegevens, die daar bij te pas komen, mogen alleen bekend zijn aan hen, die er rechtstreeks mede te maken hebben. Zij berusten alleen *daar*, waar alle draden te zamen komen, waar al het vóór en tegen tegenover elkander kan worden gesteld, en *dat* is op het hoofdbureau van den Generalen Staf.

Daar, maar ook nergens anders dan *daar*, kan een oordeel over de *volle* waarde van zulk eene linie worden geveld.

Dat die andere, laatstbedoelde factoren wel degelijk bestaan, — geen officier van den Generalen Staf zal zulks, geloof ik, ontkennen.

Ook het volgende dient in het oog te worden gehouden:

Men heeft in de laatste jaren niet stil gezeten. Verschillende, met onze landsdefensie in verband staande aangelegenheden zijn in dien tijd nader onderzocht, gewikt en gewogen. Tengevolge van de meerdere gegevens, waarover men beschikt, kan men dan ook over verschillende onderwerpen thans met meer kennis van zaken oordeelen dan een 10 of 20 jaar geleden.

Onder de factoren, die in rekening behooren te worden gebracht, zijn er die voortdurend controle vorderen. Toestanden

en omstandigheden, waarop men vroeger meende, te mogen rekenen, zijn veranderd of bestaan niet meer.

Men mag dan ook hieruit de gevolgtrekking maken, dat zelfs de waarde van eene verdedigingslinie geene constante is.

En nu leiden, voor zooverre ik dit onderwerp heb gevolgd en heb kunnen blijven volgen, alle onderzoekingen en gebleken omstandigheden van de latere jaren er veeleer toe, om de beteekenis van de N. Holl. Waterlinie voor onze verdediging te *verhoogen* dan die te *verkleinen*.

Laat ons ook even nagaan, wat bij de meerderheid van het groote publiek aanleiding heeft gegeven tot de afbrekende critiek over de N. Holl. Waterlinie.

Daargelaten dat, wanneer enkele personen van autoriteit eene of andere stelling verkondigen, er altijd zijn die zoodanige stelling gretig aanvaarden, omdat die in hunne kraam te pas komt, zoo lagen bij hen, die in staat waren deze zaak *zelfstandig* te beoordeelen, doorgaans op den bodem, waarop zij hun oordeel gingen opbouwen, twee zaken, en wèl, *vrees voor de kosten en zucht om te bezuinigen*.

De kosten! Maar eilieve, heeft men ooit gehoord, in hoeverre de vrees daarvoor werkelijk gewettigd was?

De vraag geldt hierbij: wat wilde men bereiken? Immers, hiervan hangen de kosten af.

Het gaat toch niet wel aan, kortweg daar neer te werpen, dat met het in orde brengen der N. Holl. Waterlinie *schatten* gemoeid zullen zijn, als niet tevens aangeeft, *welk cijfer*, op behoorlijke raming gegrond, men door dat woord *schatten* te verstaan heeft.

Het kosten-argument is bovendien maar een zeer betrekkelijk argument.

Immers, laten wij eens aannemen, dat het in orde brengen van de N. Holl. Waterlinie een hoog cijfer, stel b.v. 4 millioen (gelijkstaande met de kosten van één pantserschip) zou vorderen.

Maar nemen wij nu *tevens* aan, dat, om aan de Amsterdamsche stelling die resources te kunnen verschaffen, die zij hebben moet om, zonder voorafgaande verdediging van de N. Holl.

Waterlinie, aan eene belegering het hoofd te kunnen bieden, ook 4 millioen of zelfs méér zou moeten worden uitgegeven.

Dan toch krijgt voorzeker dat cijfer van 4 millioen, noodig voor de N. Holl. Waterlinie, eene gansch andere beteekenis.

Ik sprak daar zooveen ook van de zucht om te bezuinigen.

Zou die zucht bij de meesten niet veel meer voortkomen uit den wensch, om hetgeen wat de N. Holl. Waterlinie kost, voor iets anders te besteden, waarvoor men meer *voelt*, dan omdat men *die linie* nu juist zoo schadelijk oordeelt?

Mocht nu onverhoopt een wetsontwerp ter herziening van de Vestingwet aan de orde komen, dan hoop ik, dat daarbij de N. Holl. Waterlinie tot haar volle recht zal komen als een *onmisbaar* deel van het vestingstelsel.

Die linie daarbij los te laten, om op die wijze spoediger voltooiing van de Amsterdamsche stelling er door te kunnen slepen, zou eene handeling zijn, die niet genoeg zou kunnen worden gewraakt, omdat zij gelijk zoude staan met het prijsgeven van de beste kansen voor eene energieke en gerekte verdediging van het krachtigst gedeelte des lands.

Het zou eene amputatie zijn, die slechts een zwak lichaam zou achterlaten.

Doch, wanneer de N. Holl. Waterlinie wordt behouden, dan bestaat er ook weinig reden, om eene herziening van de Vestingwet aanhangig te maken. Want, dat men zich dan *toch* nog zou mogen vleien, dat van de Volksvertegenwoordiging eene meerderheid van stemmen zou zijn te verkrijgen, voor een afwerken van het vestingstelsel binnen een niet te langen tijd, ware zeer waarschijnlijk zich vleien met eene ijdele hoop.

De kosten van de legerwetten vallen tegen; het budget is nu reeds hooger gestegen dan aan de meesten lief is; vernieuwing van het veldgeschut zal niet kunnen uitblijven.

Van daar, dat er alle reden is om te verwachten, dat de 2e Kamer van één *vastleggen* gedurende ettelijke jaren van een zeker getal millioenen voor het vestingstelsel, niets zal willen weten.

Wel zou de herziening der vestingwet eene geschikte gelegenheid zijn, om eenige veranderingen van plaatselijken aard, — zooals de wijziging van de stelling van *Willemstad*, in verband met een verbeterden waterweg van Dordrecht naar zee, en eene wijziging van de defensie van de Westerschelde bij Ter Neuzen er door te krijgen; maar ook dit zijn zaken, die alweer uitgaven voor het Dept. van Oorlog zullen eischen, waardoor men er wel niet grif op zal ingaan; en die ondergeschikte wijzigingen kunnen geene herziening van de Vestingwet vorderen.

Dit alles in aanmerking genomen, komt het mij voor, dat de aan de orde gestelde vraag: »of herziening van de Vestingwet al dan niet urgent is» beslist ontkennend moet worden beantwoord.

Doch hiermede is men niet van de zaak af. Want nu moet men vragen: »wat dan?»

Laten wij, om die vraag te beantwoorden, ons op het standpunt plaatsen, dat de Volksvertegenwoordiging blijk zal geven, althans zóóveel voor onze doode weermiddelen over te hebben, dat aan de voltooiing en verbetering van deze, op het voetspoor van vorige jaren, ook in de volgende jaren circa 1 millioen gulden per jaar zal kunnen worden besteed.

Moet men dan blijven voortgaan met dat geld schier uitsluitend te besteden aan de stelling van Amsterdam?

Hoeveel jaren zullen we dan nog wel blijven zitten met een verdedigingstelsel, waarvan geen der beide voornaamste liniën in orde is?

Mag men het op zijne verantwoording nemen, het land al dien tijd in zulk een gevaarlijken toestand te laten?

De N.-Holl. Waterlinie heeft natuurlijk hare gebreken.

Dit heeft zij met elke andere linie gemeen.

Onder die gebreken zijn er, waar aan niets te veranderen valt, en over deze moet men natuurlijk heenstappen, zoodra men het feit erkent, dat men die linie niet missen kan.

Maar — de linie heet *afgewerkt*, en dit is onjuist.

Ook vergissen zich diegenen, die meenen, dat zij niets anders

behoeft dan dat hare bomvrije dekkingen verbeterd worden.

Want er zijn buitendien nog onderscheidene andere, sedert jaren noodig erkende werken uit te voeren, wil men de linie hebben, zooals zij *behoort* te zijn.

Ook de Kapitein Pop heeft op eenige wenschelijke veranderingen gewezen.

Neemt men evenwel alles te zamen, dan is dit in de verste verte niet te vergelijken met hetgeen voor de Amsterdamsche stelling nog zal moeten worden verricht; maar toch vorderen die voorzieningen uitgaven, die vrij wat belangrijker bedragen vereischen dan er in den laatsten tijd voor die linie bij de vestingbegrooting werden aangevraagd; want met zulke nietige sommen als er tegenwoordig voor worden uitgetrokken, valt niets van eenige beteekenis te beginnen.

Zoowel de Amsterdamsche stelling als de N.-Holl. Waterlinie vorderen dus *en geld en tijd* om in orde te komen. Alleen vraagt de eerste hiertoe veel meer dan de laatste.

Neemt men de vleugels voor de Amsterdamsche stelling er bij, dan worden die beide factoren *»tijd en geld»* voor haar nog grooter.

Ik voor mij gevoel dan ook niet veel voor den aanleg van al die fortten voor die vleugels.

Voor den zuidelijken vleugel neme men eene vooruitgeschoven stelling, waarbij het duinterrein zeer smal is, en redde zich verder met veldverschansing en door het in toepassing brengen van den door sommigen zoo hoog geroemden oorlog in het polderland.

Doch, al laat men die vleugels buiten rekening, dan nog zal eene becijfering van het *aantal jaren*, dat er, bij het beschikbaar stellen van 1 millioen 's jaars, noodig zal zijn voor het afwerken van de Amsterdamsche stelling, een zoodanig getal aanwijzen, dat het niet verantwoord zal blijken, den halfslachtigen toestand van twee onvoltooide hoofdliniën zóó lang te laten voortbestaan.

Ware de toestand in Nederland anders, dan zou men beide liniën zoo spoedig mogelijk doen afwerken. Doch nu valt zoo

iets niet te verwezenlijken; de ervaring heeft dienaangaande genoeg geleerd.

Waar men nu niet alles kan verkrijgen, wat men wenscht, moet men zich met het bereikbare tevreden stellen.

En nu is het zeer zeker bereikbaar, om in eenige jaren het weerstandsvermogen van de N.-Holl. Waterlinie belangrijk te verhoogen.

Dit kan geschieden zonder daarom nog den arbeid aan de Amsterdamsche stelling te staken.

Men behoeft hiertoe slechts jaarlijks een gedeelte — doch nooit minder dan $\frac{1}{4}$ — van het geheele voor dat jaar ten behoeve van het vestingstelsel beschikbare bedrag te bestemmen voor de N. H. Waterlinie.

Zoo iets ware geen veranderen van systeem. Immers, ook dan blijft men nog een poos met een paar onvoltooide liniën voortsukkelen.

Die poos wordt korter, naarmate men de, voor de N. Holl. Waterlinie te bestemmen fractie van het beschikbare bedrag grooter neemt.

Vooraf in de eerste jaren zou er voor het *ruim* nemen van die fractie veel pleiten. Er ware dan ten minste eenig vooruitzicht, binnen een afzienbaren tijd in het bezit van ééne behoorlijke verdedigingslinie te komen.

Door zoo te handelen betreedt men ook geen nieuwen weg. Want men keert slechts terug op het voetspoor dat — zij het dan ook in minderen mate — een tiental jaren geleden gevolgd werd, toen de N. Holl. Waterlinie op veel minder stiefmoederlijke wijze werd behandeld dan nu.

Toen *geloofde* men nog in die linie, en dat *geloof* moet worden hersteld.

Want eene Amsterdamsche stelling zonder eene krachtige N. Holl. Waterlinie daarvoor is — ik zal niet zeggen een onding — maar wel eene stelling, die *niet* zal kunnen geven, wat de groote menigte van haar verwacht.”

En daarmee, mijnheer de Voorzitter, heb ik de op mij genomen taak volbracht en uit ik den wensch, daardoor te

zullen hebben medegewerkt aan de bevordering van het doel, dat ieder rechtgeaard Nederlander zich behoort te stellen.

De VOORZITTER: Ik dank Generaal VISSER voor de door hem gedane mededeeling en verzoek hem dien dank ook te willen overbrengen aan den schrijver van het door hem voorgelezen stuk.

De heer SNIJDERS:

Mijnheer de Voorzitter, geachte Medeleden!

Door het Bestuur onzer vereeniging uitgenoodigd aan de besprekingen van heden avond deel te nemen, heb ik daaraan gaarne gevolg gegeven, want het onderwerp onzer gedachtenwisseling wekt in hooge mate mijne belangstelling op. Maar nadat ik de verhandeling van den heer POP had gelezen, heb ik mij afgevraagd, of het wel noodig was mij in het debat te komen mengen. Want ik stem met het door den heer POP ingenomen standpunt zoo volkomen in en ik vind, dat hij dat standpunt op zoo uitnemende wijze in een helder en zaakrijk betoog heeft ontwikkeld en verdedigd, dat ik daaraan niet veel heb toe te voegen. Indien ik niettemin mijne gedane toezegging gestand doe, geschiedt zulks in de onderstelling, dat het den heer POP niet onaangenaam en voor de door hem te verdedigen zaak misschien nuttig kan zijn, dat hij naast bestrijders hier ook bondgenooten vindt, aan wie het misschien zal mogen gelukken nog eenig meerder licht op enkele punten te doen vallen.

Intusschen, zal iemand als de heer POP, die zulke uitstekende stellingen weet op te werpen, deze ook wel zonder mijne hulp weten te verdedigen, zoodat ik heb gemeend mij, ook in het belang van de bondigheid der behandeling, tot één hoofdpunt te kunnen bepalen, nl.: *de noodzakelijkheid van het behoud der Nieuwe Hollandsche Waterlinie.*

Want, Mijne Heeren! daarover loopt feitelijk de quaestie. Al vormen ook onze liniën en stellingen in art. 1 der Vesting-

wet eene lange reeks, ieder weet, dat een groot deel daarvan : de *Stelling van de Geldersche Vallei*, die in de *Neder-Betuwe*, de *Zuider-Waterlinie*, de werken tot dekking van rivierovergangen bij *Doesburg*, *Nijmegen* en elders, slechts figuranten zijn, die voor de leus daar staan en die niemand ernstig opneemt, behalve wanneer zij in een tendentius betoog moeten dienen om de te groote uitbreiding van ons vestingstelsel aan te toonen. Zij hebben geene bezetting noch bewapening; zij brengen aan pacht meer op dan zij aan onderhoud kosten en niemand denkt er aan ze te bezetten. De Vestingwet te herzien om deze stellingen te kunnen schrappen, zou waarlijk de moeite niet loonen.

Heft men de N. H. W. op, dan verliezen van zelf de andere buitenfronten der vesting *Holland* hunne reden van bestaan en wordt ons vestingstelsel teruggebracht tot de stelling van *Amsterdam* en enkele sperwerken tot afsluiting der zeegeaten. Omgekeerd zijn bij behoud der N. H. W. ook de overige stellingen der vesting *Holland* onmisbaar. Hoe ik over de opheffing dier linie denk, heb ik in de vergadering onzer vereeniging op 15 December 1893 te Utrecht uitgesproken en toegelicht. Ik zeide toen 1):

»Ons Vestingstelsel vertoont in vele zijner onderdeelen de sporen van zijn historischen oorsprong. Veel prulwerk is behouden, omdat het er eenmaal was. Van de N. H. Waterlinie echter kan men zeggen, dat zij zou moeten worden gemaakt, als zij niet bestond." En verder: »Hare opheffing zou voor onze defensie een nekslag zijn." Deze woorden geven ook nog heden mijne overtuiging volkomen weer.

De beweging tot opheffing van de N. H. W. is een misgewas van anti-militairistischen bodem. Het »eindeloos gesukkel" met ons vestingstelsel hebben wij grootendeels aan invloeden van die zijde te danken. Reeds bij de beraadslaging in de Tweede Kamer werd de Vestingwet »een wet tot het slechten van vestingen" genoemd. Met het lokaas der slooping werd zij tot

---

1) Ite Verslag 1893-94, bladz. 98.

stand gebracht. Maar men wist de eenige bepaling te weren, waardoor de uitvoerbaarheid zou worden verzekerd en een waarborg zou zijn verkregen om het beoogde doel in een afzienbaar tijdperk te bereiken, nl. het in de wet vaststellen van een jaarlijks te verwerken minimum-bedrag. Zoodoende hebben wij van 1874 af jaarlijks een onverkwikkelijk gehaspel gehad: eene Regeering, die uit bezorgdheid voor het lot harer begrooting het onvermijdelijk minimum niet durfde aanvragen, en eene partij in de Volksvertegenwoordiging, die op deze onvoldoende aanvragen nog zooveel mogelijk, en niet zelden met succes, trachtte af te dingen en te beknibbelen.

Waar nu reeds de zwakheid der opvolgende regeeringen en het drijven der anti-militairistische partijen tot eene ware lijdensgeschiedenis hebben gevoerd, is het dubbel te betreuren, dat sedert eenige jaren ook in het leger eene beweging gaande is, die ten opzichte van ons vestingstelsel op remmen en sloopen aandringt en daardoor bijdraagt om de voltooiing van dit gewichtig onderdeel onzer weerkracht nog meer te bemoeilijken en te vertragen.

Ik stel op den voorgrond, dat ik aan de eerlijke overtuiging en de vaderlandslievende bedoelingen van hen, die aan deze beweging den stoot hebben gegeven of daarbij de leiding namen, niet twijfel. Maar het is meer gebeurd in de jongste geschiedenis van ons krijgswezen, dat dwaalbegrippen, te goeder trouw door enkelen uitgesproken, weldra door de menigte onnadenkend werden nagegalmd en tot gevaarlijke leuzen aangroeiden, welker effectvolle klank ten slotte slechts uit innerlijke holheid bleek te ontstaan.

De noodzakelijkheid van de instandhouding der vesting *Holland* en de onmisbaarheid der N. H. W. is door den heer POP nog weer eens overtuigend aangetoond. Ik onderschrijf dit betoog met volle instemming.

Toen in December 1882 de anti-militairistische afgevaardigde SCHEPPEL zijn wetsvoorstel had ingediend om ons vestingstelsel tot de stelling van *Amsterdam* te beperken, vond hij van militaire zijde eenparige en krachtige bestrijding. Ik her-

inner mij niet, dat destijds ook maar één enkele stem uit het leger is vernomen om dat voorstel te steunen. Mannen van talent en gezag, de heeren ELAND en KOOL in onze vereeniging 1), PLANTENGA in de *Militaire Spectator* 2), BADON GHILJEN in de *Militaire Gids* 3), ROOSEBOOM in het *Militair Blad* 4), in één woord: de wetenschappelijke élite van ons leger heeft onder algemeene instemming het verderfelijke van dat voorstel aangetoond, dat dan ook in de Tweede Kamer, onder hoffelijke bewoordingen bedekt, zijn natuurlijke dood is gestorven.

En thans . . . niet alleen komt in het Voorloopig Verslag over de Vestingbegrooting geregeld de wensch terug, dat aan de N. H. W. niets meer zal worden ten koste gelegd; niet alleen wordt telkens van die zijde op herziening van de Vestingwet aangedrongen, blijkbaar met geene andere bedoeling dan onze hoofdverdedigingslinie te doen vervallen: maar ook in de militaire pers of elders, waar militairen zich uitspraken, vindt deze beweging instemming. Afkeurend wordt door vele officieren over uitgaven voor vestingbouw, gering-schattend over de waarde onzer liniën gesproken en geschreven. Inkrimping van ons vestingstelsel heet een eisch des tijds, meerdere concentreering noodzakelijk.

De anti-militairisten zijn sedert 1874 consequent gebleven. Maar van waar deze ommekeer bij mannen van het vak? Het komt mij voor, dat de voornaamste oorzaken daarvan deze zijn: *vooreerst*, de onderstelde waardevermindering onzer permanente verdedigingswerken, tengevolge van de invoering der moderne aanvalsmiddelen, in het bijzonder der brisante granaten; *ten tweede*, de steeds meer veldwinnende overtuiging, dat ingeval van een rechtstreekschen aanval ons zelfstandig volksbestaan niet kan worden gered door een passief standhouden achter liniën en stellingen, maar gebiedend eene actieve oorlogvoering vordert.

---

1) VIe Verslag, 1882—83, bladz. 317 en volg.

2) 1883, bladz. 190.

3) IIe Jaargang, 2e—4e aflevering.

4) 31 Jan. 1883, N°. 2, bladz. 13.

Zijn deze redenen voldoende om het besluit te wettigen de versterkte buitenfronten der vesting *Holland* op te heffen en ons vestingstelsel tot de stelling van Amsterdam te beperken? Naar mijne overtuiging: neen!

Wat de eerste reden betreft, is reeds bij herhaling aangetoond, o. a. door mij op 15 December 1893 in de vergadering onzer vereeniging en thans nogmaals door den heer Pop, dat de N. H. W. ook in haren tegenwoordigen vorm nog eene krachtige verdediging toelaat, mits men de gegeven krachten en middelen naar de beginselen der moderne vordedigings-tactiek weet aan te wenden. Deze verdedigingstactiek brengt mede, dat de beteekenis van de forten eener inundatiestelling, hoe onmisbaar deze ook thans nog zijn als steunpunten voor de stormvrijheid, eene geheel andere is geworden dan ten tijde toen de N. H. W. in haren tegenwoordigen vorm werd ingericht. Destijds waren de forten volgestopt met zwaar geschut en met de daarbij behorende munitievoorraden en bedieningen. Tegenwoordig wordt niet alleen de geheele artilleriestrijd uit batterijen buiten de forten gevoerd, maar ook de afweer van den infanterie-aanval berust voor een niet gering deel op in oorlogstijd in te richten opstellingen voor infanterie en licht geschut tusschen de forten. Al kan dus niet worden ontkend, dat de verdedigingskracht onzer forten, op zichzelf beschouwd, door de invoering van het brisante worpvuur belangrijk is verminderd, zoo is tevens hunne rol bij de verdediging dermate gewijzigd, dat het platschieten of onhoudbaar maken van een fort of zelfs voor enkele forten dat deel der linie nog in de verste verte niet weerloos prijsgeeft aan den stormaanval des vijands.

En dit vooral niet, omdat — terwijl de bomvrijheid onzer *forten* ons ontviel — tegelijkertijd aan het verdedigingsvermogen onzer *liniën* door de moderne hulpmiddelen en verdedigingswijzen eene aanzienlijke versterking werd aangeboden: het rookzwak buskruit, dat de maskeering onzer opstellingen zoo vergemakkelijkt en daardoor zoo belangrijk bijdraagt om de uitwerking van 's vijands vuur te beperken; de snelvurende

wapenen der infanterie en artillerie, die ons in staat stellen met geringe krachten een vuur van zoo groote intensiteit te ontwikkelen, als 20 jaar geleden nog ondenkbaar was; de tallooze technische hulpmiddelen voor de bevelvoering, waarneming, transportwezen en verpleging; de verbeterde methoden van vuren en vuurleiding en de invoering van het principe der verplaatsbaarheid in de tactiek der vesting-artillerie, dat wij o. a. weldra in mobiele houwitserbatterijen hopen belichaamd te zien.

Ik betwist, dat het verdedigingsvermogen der N. H. W. dermate zou zijn verminderd, dat wij in die linie niet meer hardnekkig en langdurig zouden kunnen standhouden; en ik vraag mij af, hoe het mogelijk is, dat zij, die zulks beweren, zich betere uitkomsten voorstellen van standhouden in het onvoorbereide polderland, in vluchtig versterkte stellingen, die in elk opzicht een zooveel geringer verdedigingsvermogen hebben, waar men de zorgvuldige voorbereiding voor den artilleriestrijd mist; waar van bomvrije of zelfs granaatvrije dekkingen geene sprake is en waar bovenal het georganiseerd inundatiestelsel ontbreekt, dat aan onze permanente liniën een zoo hoog passief weerstandsvermogen verleent; een hulpmiddel, dat in geen opzicht door de moderne aanvalsmiddelen is aangetast, maar onmogelijk in oorlogstijd kan worden geïmproviseerd.

Men meene niet, dat ik den invloed der brisant-granaten onderschat. Op mijn weg ligt dit allerminst. Ik was door bijzondere omstandigheden de eerste, die in 1884 en '85 door mijne rapporten aan de Regeering en later in publieke geschriften gegevens omtrent de uitwerking en beteekenis der projectielen met brisante springlading kon verstrekken en de aandacht kon vestigen op den ingrijpenden invloed van dit nieuwe aanvalsmiddel op den vestingbouw en den vestingoorlog. Men heeft wel beweerd, dat eene zekere mate van overdrijving in de destijds uitgesproken oordeelvellingen niet te miskennen valt. Dit is onjuist; mijne mededeelingen omtrent de materiele werking der brisant-granaten zijn door de latere proeven te Schoorl volkomen bevestigd en ik acht het verkeerd

zich te dien opzichte te vleien met optimistische beschouwingen, die met de tastbare uitkomsten der proeven zoowel als met de eenstemmige uitspraken der buitenlandsche literatuur in strijd zijn.

Maar wel noem ik overdreven de voorstellingen, die sommigen hier te lande zich vormen van de tactische uitkomsten, welke door middel van die projectielen zouden kunnen worden bereikt. Men schijnt niet te bedenken, hoe belangrijk oorlogsvuren in trefkans en uitwerking bij proefvuren achterstaan. Men geeft zich niet voldoende rekenschap van de bezwaren der munitievoorziening, die zouden moeten worden overwonnen om geheele aanvalsfronten met vuur te overstelpen. Laat men zich eens de moeite geven na te gaan, hoeveel geschut een aanvaller zou noodig hebben, om bij eene beschieting, die zich uitstrekt over bijv. vier forten en drie tusschenruimten alle doelen onder vuur te nemen en te houden, die zich voordoen en die beschoten *moeten* worden om de stelling stormrijp te maken. Men zal dan tot aanzienlijke getallen en een reusachtig munitieverbruik komen. Natuurlijk kan een aanvaller zonder al te veel moeite één of meer forten onder vuur verpletteren, maar de goed georganiseerde, verspreid en gedekt opgestelde artillerie en infanterie-verdediging der tusschenruimten uit te dooven, acht ik zelfs voor overmachtige artillerie eene taak van zeer langen duur en groote inspanning, en zulks vooral indien de verdediger over eene voldoende hoeveelheid mobiele artillerie beschikt.

Wanneer ik vergelijk, wat onze liniën in de laatste twintig jaar aan verdedigingskracht hebben verloren met wat zij hebben gewonnen, dan aarzel ik te beslissen naar welke zijde de balans overslaat. Maar in één opzicht zijn wij, helaas, zeer achteruitgegaan: in vertrouwen op eigen kracht. De heer POP heeft er ons aan herinnerd, dat de heer ELAND, toen hij op 7 Maart 1883 in onze vereeniging het wetsvoorstel SCHEPPEL bestreed, tot de slotsom kwam, dat de vesting *Holland* geene andere vijanden heeft te vreezen dan:

gebrek aan voorzorg;

kleinmoedigheid;
onvoldoende kennis der landsdefensie.

Welnu, in »voorzorg» en in »kennis op het gebied der landsdefensie» zijn wij in de laatste jaren aanmerkelijk vooruitgegaan. Maar »kleinmoedigheid» is onze harten binnengeslopen. Vóórdat nog een schot gelost is, wordt al gedacht aan prijsgeven, terugtrekken en opheffen. Men vergeet de lessen der geschiedenis. Laten wij ons spiegelen aan die eenvoudige Boeren, die in hunne loopgraven en primitieve schuilplaatsen onder het hevige vuur der Engelsche lyddiet-kanonnen en houwitsers met stoïcijnsche kalmte het oogenblik van den aanval afwachtten. Laten wij dat typische voorbeeld eener actieve vestingverdediging niet vergeten: Sebastopol, eene gebrekkige, onvoltooide, niet stormvrije vesting; ook daar geen bomvrij onderkomen, dat voldoende bestand was tegen het worpvuur van dien tijd. Maar welk eene geestkracht en volharding werd daar ontwikkeld, ondanks zoovele ongunstige factoren! Ook daar moesten zware offers worden gebracht. Maar men deinsde er niet voor terug!

Laat ons daaraan een voorbeeld nemen. Laten wij hem nitwerpen, dien vijand, die in ons binnenste in vollen vrede een geniepig en oorlog voert tegen onze beste verschansing: ons zelfvertrouwen. Laten wij ons voornemen stand te houden en te overwinnen, en de N. H. W. zal het ons ook in haren tegenwoordigen toestand aan de middelen daartoe niet laten ontbreken.

Men eischt — gelijk ik zoeven in de tweede plaats heb opgemerkt — eene actieve landsverdediging. Dat dit beginsel in den laatsten tijd algemeen is doorgedrongen, is een verblijvend verschijnsel. De tijden zijn gelukkig voorbij, dat van de regeeringstafel werd verkondigd, dat wij slechts »veldtroepen», geen »veldleger» noodig hebben 1).

De overtuiging, dat het mobiele leger in hoofdzaak in het

---

1) Memorie v. Toelichting bij het wetsontwerp betreffende de samenstelling der Landmacht, 1893.

open veld zal moeten optreden, zoowel tot handhaving der neutraliteit als om het doordringen des vijands in de oostelijke en zuidelijke provinciën des lands te beletten of te vertragen, is echter niet het speciaal eigendom van de tegenstanders der vesting *Holland*, maar wordt ook door ons, voorstanders, gedeeld. Alleen zijn *wij* daarbij in aanmerkelijk gunstiger conditie, want wij hebben in onzen rug eene breede, goed bevestigde basis, die ons eene groote vrijheid van beweging verzekert, die een rijk en uitgebreid achterland dekt, vanwaar ons veldleger elken toevoer kan ontvangen, dien het noodig heeft; eene basis, waarvan ons veldleger bij eenigszins omzichtig opereeren nooit kan worden afgesneden en waarop wij, zoo dit noodzakelijk wordt, in verschillende richtingen kunnen terugtrekken.

De omstandigheden, waaronder ons veldleger vóór de N. H. W. zal optreden, zijn in elk opzicht gunstig. Daarentegen zijn de operatieplannen van hen, die de vesting *Holland* willen opheffen, in nevelen gehuld. Want ook zij ontveinzen zich niet, dat voor ons veldleger het oogenblik kan aanbreken, waarop het voor groote overmacht moet terugtrekken. Zij willen dan niet terstond binnen de stelling van Amsterdam teruggaan, maar in geschikte positiën, zelfs vóór de lijn Naarden-Utrecht-Gorinchem, standhouden om den vijand op te houden. Maar men zoekt in ons land te vergeefs naar stellingen, die — vluchtig versterkt — eenig weerstandsvermogen bezitten, dat ook maar bij benadering is te vergelijken met dat der N. H. W. Men vraagt zich af, hoe zulke stellingen — niet door inundatiën gedekt — zelfs bij de meest geavanceerde denkbeelden omtrent frontuitbreidingen eene zoodanige lengte zullen verkrijgen, dat de vijand gedwongen wordt ze in front aan te vallen. Die stellingen heeten offensieve handelingen te moeten begunstigen en moeten daarom vooruitspringende vleugels hebben. Maar wat zal dan een overmachtigen vijand beletten die in de lucht hangende, niet-aangeleunde vleugels te omvatten en onze krijgsmacht af te snijden van de stelling van Amsterdam? Hoe zal het gaan, als zulk eene stelling ontruimd moet worden? Zal het onze krijgsmacht — indien zij althans

hardnekkig heeft stand gehouden — gelukken om in het ondiep operatietooneel, dat ons land vormt, een voldoende voorsprong op den vijand te verkrijgen om gelegenheid te vinden, zich in het Hollandsche polderland opnieuw tot tegenweer in te richten? Bestaat de zekerheid daarvoor niet in oneindig grootere mate, indien weerstand wordt geboden in de N. H. W., die niet kan worden omgetrokken en gedurende welker langdurige verdediging ruimschoots gelegenheid bestaat om achtergelegen positiën in Holland als tweede verdedigingslijn te versterken en ter opneming van de ten slotte terugtrekkende bezetting der N. H. W. in te richten?

Men verwijt aan de N. H. W., dat zij *geene actieve verdediging* toelaat. Dat zou eene kapitale fout zijn. Maar is het verwijt gegrond?

De N. H. W. is eene *afsluitingslinie*, d. w. z. zij is bestemd om met een minimum van troepen een groot gedeelte des lands voor den vijand af te sluiten, ten einde aan onze hoofdmacht vrijheid van handelen te geven. Aan den eisch: weinig troepen voor hare eigen verdediging te vorderen, kan alleen worden voldaan bij aangeleunde vleugels en een front van groote passieve sterkte. Door deze eigenschap wordt echter het uitbreken met groote troepenmassa's zeer bemoeilijkt.

Men zou daarom die linie anders wenschen. Want ieder erkent, dat eene zuiver passieve verdediging tot geene gunstige beslissing kan leiden.

Men heeft verlangd, dat de linie vooruitspringende vleugels zou hebben. Maar bij de gegeven terreinsgesteldheid is het nu cenmaal niet mogelijk zulke vleugels aan de linie te geven, zonder de waarborgen tegen omtrekking op te offeren.

Men heeft verlangd, dat de linie groote, door vooruitgeschoven forten gedekte uitvalpoorten zou bezitten. Maar zulke uitvalpoorten zouden dan voor hare rechtstreeksche verdediging aanzienlijk meer troepen vorderen. En bovendien, de vijand cenmaal vóór de linie vasten voet gekregen hebbende, sluit die uitvalpoorten hermetisch af. Metz en Parijs hadden uitvalpoorten in overvloed; geen enkele uitval is er gelukt.

Het is dan ook eigenlijk geene bijzondere eigenschap van

de N. H. W., dat zij niet voor groote uitvallen geschikt is. De Amsterdamsche stelling verkeert in den zelfden toestand. En men kan verder gaan: uit geene enkele verdedigingstelling, die eenmaal door den vijand afgesloten is, beloven groote uitvallen succes, want het blijven altijd frontaanvallen tegen eene omvattende en krachtig versterkte insluitingslinie, gevolgd door eene doorbreking van 's vijands in de diepte gegroepeerde strijdkrachten.

Actieve handelingen uit verdedigingsstellingen moeten buiten de vleugels om tegen 's vijands verbindingen zijn gericht.

De N. H. W. biedt daartoe gelegenheid over de Zuiderzee en over het Hollandsch Diep of van uit Zeeland door Noord-Brabant. In beide richtingen bieden dergelijke ondernemingen bezwaren. Maar mannen, wier namen in ons leger nog altijd een goeden klank hebben: ROOSEBOOM 1) en PLANTENGA 2) hebben ze mogelijk geacht. Laten wij dus ophouden elkander na te praten, dat de vesting *Holland* geene actieve verdediging toelaat; laat ons den eisch stellen: *de vesting Holland moet actief verdedigd worden* en laat ons dan zoeken naar de middelen om dien eisch te vervullen.

Die middelen zijn tweeledig:

1. het binden van eene zoo groot mogelijke troepenmacht des vijands aan het front der N. H. W.;
2. het voorbereiden, reeds in vreedestijd, van offensieve ondernemingen van grootere afdeelingen van ons veldleger over de Zuiderzee en in Noord-Brabant.

Wat het eerste middel betreft, moet worden in het oog gehouden, dat al belemmert de inundatie in groote mate de bewegingsvrijheid vóór de linie, zulks in geen deele het tactisch offensief geheel behoeft uit te sluiten. Integendeel, 's vijands afsluitingsstellingen moeten voortdurend worden bedreigd en verontrust. Patrouilles, verkenningen, kleine uitvallen, nachtelijke ondernemingen te land, te water (of dus

1) Militair Blad, 15 Mei 1883, No. 9 en 31 Mei d. a. v. No. 10.

2) De Militaire Spectator 1883, bladz. 434.

winters over het ijs) in telkens afwisselende richtingen, moeten 's vijands voorposten in gestadige onrust houden, aanvalswerken vernielen, door eene krachtige actieve houding den vijand tot het sterk bezetten zijner stellingen en tot voortdurende waakzaamheid en inspanning noodzaken. Dergelijke ondernemingen zullen moeten geschieden met kleine afdeelingen, bijv. één compagnie of minder; bij uitzondering, langs de bredere accessen, ook door iets grootere afdeelingen, bijv. één bataljon, gesteund door mobiele artillerie. Zodoende vermijdt men groote verliezen en kunnen die handelingen dikwijls worden herhaald. Veelvuldig zullen zij *des nachts* moeten geschieden.

De vijand zal ons ongetwijfeld met gelijke munt betalen. Maar wij kunnen hem daarbij de baas zijn; vooreerst, door onze locale kennis; verder door grondige vredesoefening in deze specifiek Hollandsche wijze van oorlogvoering in geïnundeerd terrein; eindelijk, door reeds in vreedestijd de middelen voor den oorlog te water voor te bereiden, 1) die den vijand meerendeels zullen ontbreken.

Eene actieve verdediging, als hier bedoeld, zal voorts worden bevorderd door de veiligheidstroepen zoolang mogelijk vóór de weerstandslijn vooruitgeschoven te houden, zoowel op de inundatie als op de accessen, en voorts door op enkele, daartoe gunstige bredere accessen bij het in staat van verdediging brengen der linie vooruitgeschoven stellingen in te richten, met de vleugels aangeleund aan de inundatie ter weerszijden.

Offensieve handelingen op grootere schaal, tegen de kusten van Gelderland, Overijssel of Friesland, dan wel in Noord-Brabant vorderen onzerzijds het absolute meesterschap op de Zuiderzee en de Zuidelijke rivieren; zulks niet alleen in zover, dat aan eene vijandelijke vloot de toegang langs de zee-

---

1) Bedoeld worden de middelen voor den veiligheidsdienst op de inundatie; voor vervoer van troepen over plassen en meren, weteringen en kanalen; voor gebruik van uitvalgeschut op vaartuigen (met eigen beweegkracht); voor vluchtige overgangen van troepen over wateren en voor steun door marine-vaartuigen op de groote rivieren en kanalen.

gaten wordt ontzegd, maar ook dat den van de landzijde in genoemde provinciën doorgedrongen vijand wordt belet torpedo-
booten en anderè gewapende en transport-vaartuigen in de vaart te brengen en onder bescherming daarvan de eene of andere actie in den rug der N. H. W. of tegen de stelling van Amsterdam te ondernemen of wel onze ondernemingen te storen. Verder moeten bij het uitbreken van den oorlog ten spoedigste alle stoombooten en andere tot vervoer van troepen bruikbare schepen binnen de vesting *Holland* worden gebracht, opdat zij den vijand niet in handen vallen en onzerzijds het overbrengen van eene groote troepenmacht in korten tijd zal kunnen worden uitgevoerd. Volkomen kenuis van de havens en kusten in genoemde provinciën is noodzakelijk voor onze marine- en staf-officieren. De voor landingen geschikte punten buiten die havens moeten nauwkeurig bekend zijn. Oefeningen in het overbrengen van troepen en in het uitvoeren van landingen moeten in vreedstijd plaats hebben. Er moet worden gezocht naar doelmatige, weinig diepgaande debarkementsmiddelen om ook op de ten deele zeer vlakke kusten der Zuiderzee, met kleiachtigen bodem, troepen te kunnen aan den wal brengen. Er moeten studiën op het terrein worden gemaakt van de meest geschikte stellingen voor opname van de troepen, die eventueel na afloop der operatie zich daarbinnen weder zullen moeten inschepen. Hulpmiddelen voor het versterken van die stellingen moeten aanwezig zijn.

Ik ben niet ingewijd in de geheimen van den Generalen Staf en van den Marine-Staf en het is dus mogelijk, dat in al het genoemde reeds is voorzien. Mocht dit echter niet 't geval zijn, dan vormt dat mijns inziens een ruim gebied voor studie en oefening.

Met deze voorbereidingen zullen bedoelde ondernemingen misschien nog altijd moeilijk blijven, maar zij zijn noodzakelijk. Dat zij moeilijk zijn, mag geene reden wezen om ze na te laten. Ons Indisch leger heeft met goed gevolg talrijke landingen verricht onder moeilijke omstandigheden, op kusten waar de vijand waakzaam en in grooten getale aanwezig was

Maar overigens is het ook niet wel denkbaar, dat de vijand het geheele kustgebied, waartegen de offensieve ondernemingen uit de Vesting *Holland* kunnen zijn gericht, afdoend zou kunnen bewaken en verdedigen. Dat gebied heeft, van af Willemstad (welke stelling ik mij wel als opgeheven zou willen denken) langs het Hollandsch Diep, de inundatiegrens der N. H. W. en de Zuiderzeekust tot Stavoren eene lengte van meer dan 270 K.M. Wanneer men nu bedenkt, dat de vijand door de zoeven geschetste verdedigingswijze gedwongen wordt de 80 KM. lange insluitingslinie langs de N. H. W. sterk te bezetten, dat hij naar alle waarschijnlijkheid tegen een of meer hoofdaccessen dier linie een aanval voet voor voet zal uitvoeren, waartoe nog belangrijk meer troepen gevorderd worden, dat hij zijne etappelijnen zal moeten dekken, dat de voornaamste plaatsen in de oostelijke en zuidelijke provinciën des lands door hem tot het in bedwang houden der bevolking zullen moeten worden bezet, dan ligt het bij eene eenigszins aannemelijke onderstelling omtrent de grootte van 's vijands macht voor de hand, dat de oevers van het Hollandsch Diep en de Zuiderzeekusten slechts zeer zwak bezet kunnen zijn. En dan zou ik niet weten, waarom eene goed voorbereide onderneming, in het eigen land, verrassend uitgevoerd, eventueel gesteund door eene demonstratie op eenig ander punt, geene groote kans van slagen zou hebben.

Dit aannemende, wordt dan eene wisselwerking mogelijk tusschen de troepen achter de N. H. W. en die, welke 's vijands verbindingsen bedreigen. Terwijl de linie eene sterke macht des vijands bindt, worden voor de onderneming der laatstbedoelde troepen gunstige kansen geschapen. Wordt de vijand daardoor genoodzaakt eene belangrijke macht tegen die troepen te concentreeren, dan kan hij daarbij genoodzaakt worden zijne afsluitingslinie gedeeltelijk te ontblooten en kunnen omstandigheden ontstaan, die het mogelijk maken ook van uit die linie weder tot het offensief over te gaan.

Aan de Marine werd door mij bij een en ander eene belangrijke taak toegedacht. De heer POP heeft in zijne verhandeling

gesproken van eene trilogie, gevormd door leger, vloot en vestingstelsel. Het komt mij voor, dat de Marine daarbij tot dusver slechts zwakke klanken laat hooren; althans voor zoo-veel naar buiten blijkt, is voor de medewerking der Marine bij de verdediging tegen een aanval aan de landzijde nog weinig geschied. Moge ook hierin verbetering komen. Ik zal hiermede besluiten.

↓ De Nieuwe Hollandsche Waterlinie is voor onze landsverdediging onmisbaar. Zij is ook in haren tegenwoordigen toestand — ofschoon verbetering noodig is — krachtig te verdedigen. Zij sluit offensieve handelingen onzer hoofdmacht geenszins uit. Moge deze overtuiging ook door het leger en het Nederlandsche volk worden gedeeld en zoodoende de opheffing dezer linie worden verhoed, die voor onze defensie noodlottig zou zijn.

De VOORZITTER. Met het oog op den tijd, is het wenschelijk slechts eene korte pauze te houden. Onmiddellijk na de pauze zal het woord zijn aan den heer POP.

Wanneer ik een oogenblik den stand van het leerrijk debat naga, dan staat voor alles op den voorgrond, dat wij moeten hebben een goed en deugdelijk leger. Elke cent te weinig daaraan besteed, komt ten nadeele van de landsverdediging.

Door de heeren VISSER en SNIJDERS is met kracht het behoud van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie verdedigd, waarbij zij instemming hebben betuigd met het betoog van den heer POP.

Voor zoover ik zelf studie van het vraagstuk heb gemaakt, wil ik wel verklaren, dat ook ik in hoofdzaak medega met de conclusie van den heer POP, doch daarbij is het dan toch de vraag of, als men werkelijk wil vasthouden aan eene krachtige landsverdediging door het leger — en dit is eene vraag, die ik in het bijzonder tot de heeren SNIJDERS en POP zou willen richten — het dan naar hunne meening voldoende is de Nieuwe Hollandsche Waterlinie te laten zooals die thans

is, of dat het integendeel gewenscht moet worden geacht alle aandacht aan de zwakke punten van die linie te wijden; m. a. w. of men ter verbetering van de N. H. W. met kleine middelen zou kunnen volstaan en den arbeid aan de stelling van Amsterdam dus ongestoord zou kunnen voortzetten, dan wel of met alle kracht aan die verbetering gewerkt en de arbeid aan de stelling van Amsterdam dientengevolge tijdelijk gestaakt of vertraagd zou moeten worden; een en ander in verband met onze financiën en de behoeften van de levende strijdkrachten.

Ik meen, dat deze punten wel van genoegzaam belang zijn om bij de bespreking van dit onderwerp op den voorgrond te worden gesteld.

De vergadering wordt nu voor korten tijd geschorst.

Na de hervatting zegt de VOORZITTER: Vóór ik het woord geef aan den heer POP, vraag ik of er onder de leden nog zijn, die het woord wenschen te voeren ter bestrijding der beginselen, door den heer POP verdedigd. Zoo ja, dan wensch ik aan die heeren eerst het woord te verleenen. Is dit nu niet het geval, dan geef ik het woord aan den heer POP en wensch ik daarbij reeds nu mede te deelen, dat het in de bedoeling van het Bestuur ligt de vergaderingen, zoowel nu als later, in geen geval na 11 ure voort te zetten en in de toekomst de vergaderingen eerst ten 8 ure te doen aanvangen. Mocht eventueel het debat zulk een omvang nemen, dat men tegen 11 ure daarmede nog niet gereed is, dan zal het Bestuur overwegen om het al of niet in eene volgende vergadering voort te zetten.

Ik geef thans het woord aan den heer POP.

De heer W. F. POP:

Mijne Heeren!

Laat mij beginnen met U dank te zeggen voor Uwe tegenwoordigheid, in zoo grooten getale, te dezer plaatse, waarin ik mij des te meer verheug, omdat zij getuigt van Uwe be-

langstelling in een onderwerp, dat mij voorkomt van zoo uitnemend belang te zijn voor de landsverdediging.

Zooals U bekend is, is het niet de eerste maal, dat ik dit onderwerp in het openbaar behandel; reeds ongeveer een jaar geleden heb ik mijne zienswijze daaromtrent in *Onze Eeuw* kenbaar gemaakt. Ik vestig hierop een oogenblik de aandacht om U, zooveel nog noodig, de verzekering te geven, dat men geheel ten onrechte aan het toen door mij uitgegeven opstel wel eens een polemisch karakter toegekend heeft, daar men meende, dat dit gericht was tegen een bepaald *artikel*. Dit toch heeft geenszins in mijne bedoeling gelegen; ik heb den strijd aangebonden tegen eene *richting*, welker streven ik ten eenenmale onvereinigbaar acht met mijne denkbeelden omtrent eene oordeelkundige oplossing van het defensie-vraagstuk; eene richting, die zich in de laatste jaren meermalen in onze Volksvertegenwoordiging heeft geuit, en die door het vorige Kabinet m. i. niet met de vereischte kracht bestreden is.

Voorts betuig ik gaarne mijne erkentelijkheid aan de Heeren, die heden avond naar aanleiding van mijn opstel hunne meening hebben doen kennen. Aan den Generaal VISSER mijn dank voor het krachtig pleidooi, dat hij namens een oudhoofd-, wellicht opperofficier uitsprak, aan den Majoor SNIJDERS voor het warm, helder en zaakkundig betoog, dat hij ons deed hooren; aan beiden voor den krachtigen steun, dien zij aan mijne denkbeelden boden. En ook mijn dank aan den Kolonel BOOGAARD, mijn geachten bestrijder, vooral voor de wijze, waarop hij mij bestreden heeft, en waardoor hij mij de beantwoording van enkele punten uit zijne rede tot eene zoo bijzonder aangename taak gemaakt heeft.

Tot die beantwoording wil ik thans overgaan.

Waar de heer BOOGAARD in zijne peroratie zoo doordrongen bleek van de noodzakelijkheid om bestaand misverstand uit den weg te ruimen, doet het mij oprecht leed, dat hij in het betoog, hetwelk hij ons heden avond leverde, als het ware *kunstmatig* een misverstand tusschen hem en mij in het leven roept. Met hoeveel belangstelling men toch het gedeelte van

de rede van den geachten inleider gevolgd heeft, dat op de levende strijdkrachten betrekking had, het zal den opmerksamen lezer van mijn opstel niet ontgaan zijn, dat dit minder ter zake dienende was, omdat in dit opzicht in den grond tusschen ons beiden geen verschil bestaat. Ik zeg met opzet: »in den grond», omdat, hoewel het doel, dat wij wenschen te bereiken, hetzelfde is, d. i. een krachtig, voor alle oorlogshandelingen bruikbaar leger (zie o. a. blz. 28 van mijn opstel), de middelen, die heden avond werden aangegeven om tot dat doel te geraken, bij mij geene onverdeelde instemming zouden vinden. Ik zal hierop intusschen niet verder ingaan, omdat wij daardoor op een geheel ander terrein zouden komen, dan wij heden avond te betreden hebben, d. i. de vraag omtrent het al of niet urgent zijn van de herziening der Vestingwet.

Nu heeft het mij, en wellicht ook den aandachtigen toehoorder, eigenaardig getroffen, dat in het geheele betoog van den geachten inleider met geen enkel woord gerept wordt van de herziening der Vestingwet, laat staan van de urgentie daarvan. Ik had gemeend te mogen verwachten, dat zulks wél het geval zou zijn geweest, waar toch het doel, waarmede wij heden avond hier samenkwamen, de bespreking van dat onderwerp betref.

Ik heb overigens met genoegen ontwaard, en ik stel er prijs op dit even vast te leggen, dat de heer BOOGAARD met mij wil: handhaving binnen de vesting Holland en, als reduct der verdediging, eene stelling van Amsterdam met zeer ruime vleugeluitbreiding. Wellicht is hierin de oorzaak te zoeken, dat de inleider, die met mij in het *strijdperk* trad, over de Vestingwet maar niet veel gesproken heeft.

Daarentegen werd in het betoog van den heer BOOGAARD kracht gezocht in de tegenstelling: Leger of vestingstelsel, en daarbij vooral getracht de wenschelijkheid aan te toonen om geld voor de levende strijdkrachten te bestemmen, zonder nochtans het bewijs te leveren, dat wij kunnen volstaan met een leger, zooals de nieuwe legerwetten ons dit kunnen geven, en wij, dat hebbende, de verdedigingsliniën kunnen

ontberen. Dit schijnt ook trouwens niet in de bedoeling te liggen, waar door spreker o. m. gezegd is, dat hij bij de beschikbaarstelling van geld wél in de eerste plaats aan de belangen der levende strijdkrachten wil denken, doch niet de vesting Holland geheel wil prijsgeven. Toch vestig ik er de bijzondere aandacht op, dat men het debat met mij niet ten einde heeft gevoerd, zoolang het evenbedoelde bewijs niet geleverd is.

Over de zoeven door mij aangeroerde vraag: leger of vestingstelsel? nog een enkel woord. De tegenoverstelling van beide begrippen, zooals die door deze woordvoering verkregen wordt, is niet van mij afkomstig. Integendeel, ik heb steeds beide begrippen door het voegwoord *en* verbonden, omdat ik op de gronden, in den breede in mijn opstel uiteengezet, mij geene oordeelkundige regeling van het defensievraagstuk te onzent denken kan, zonder dat men aan beide deelen onzer weerkracht de vereischte zorg besteedt. Want al moge het wellicht waar zijn, zooals wel beweerd wordt, dat de kleine Staten in eene verre toekomst bestemd zijn te verdwijnen, het is dan toch niet minder waar, dat het onze plicht is, ons zoolang mogelijk tegen de vervulling dezer profetie te verzetten. En zou men nu werkelijk meenen, dat bij zulk een exterminatieproces der kleine Staten, bij zulk eene treffende uiting van de macht van het brutale geweld, een leger, zoo sterk als de nieuwe legerwetten ons dat kunnen geven, ons voor den ondergang zou kunnen behoeden? Geloofst men niet veeleer, dat wanneer zulk een volk zich onder dergelijke omstandigheden, als het ware, aan den bodem vastklemt, zijn weerstandsvermogen verveelvuldigt door gebruik te maken van alle middelen, die de techniek te zijner beschikking stelt, en de aard en de duur van zijn verzet zoozeer in beteekenis zullen toenemen, dat de strijd, hoe ook de afloop moge zijn, onder de gunstigste omstandigheden gevoerd wordt?

Is in dit geval, waarin het rechtstreeks en onmiddellijk om het behoud van ons bestaan gaat, het vestingstelsel eenvoudig onontbeerlijk; in tal van andere gevallen, waarin wij in oorlogs-

handelingen betrokken zijn, geeft dat zelfde vestingstelsel — juist doordien men het hart des lands tegen een rechtstreekschen aanval beschermd weet — aan het veldleger eene groote vrijheid van handelen, zoo groot als deze onder andere omstandigheden zeker niet zou bestaan. Wanneer de heer BOOGAARD dan ook vraagt: of de Nieuwe Hollandsche Waterlinie niet een magneet zal zijn, die belet den vijand tegen te houden of te bedreigen, dan beantwoord ik die vraag, voor zoover ik haar begrijp, beslist ontkennend. Zij zal ons in staat stellen een *overmachtigen* vijand tegen te houden, terwijl zij ons de vrijheid verschafft om onder gunstiger omstandigheden den vijand met ons leger ernstig te bedreigen.

De heer BOOGAARD, die eerst met mij instemt ten aanzien van het zich handhaven binnen de vesting Holland en ten opzichte van de noodzakelijkheid van eene stelling van Amsterdam met aansluiting aan zee, stelt later het alternatief: of een volmaakt reduit of eene volmaakte vesting Holland, acht eene keuze tusschen beide moeilijk en meent deze van de beschouwingen omtrent de oorlogskansen afhankelijk te moeten stellen.

Wat zijn nu die beschouwingen omtrent de oorlogskansen? Volgens de eigen woorden van den inleider: hypothesen, waarmede men feitelijk niets bewijst. De vraag mijnerzijds zal nu toch niet ongewettigd klinken of dergelijke, feitelijk niets bewijzende hypothesen beslissen mogen over het door ons aan te nemen stelsel van verdediging? Ik neem de vrijheid dit te betwijfelen en handhaaf daarom mijne stelling, dat een verdedigingsstelsel alleen dan den naam van goed kan verdienen, wanneer het voor alle gevallen, welke kunnen intreden, geschikt is.

De heer BOOGAARD vermeent, dat de grondgedachte van mijn betoog is: strijd tegen den vijand uit het Oosten. Ik had het bewijs voor deze meening gaarne gebracht gezien, want ik kan zelfs niet bevroeden, waarop zij gegrond is. Wanneer

de vesting Holland verdedigd wordt, kan men front maken naar elke gewilde richting: Oosten, Zuiden of Westen, en men moet dat ook kunnen doen, omdat, welke de richting ook is, waarnit wij het meest bedreigd *schijnen*, onze eventueele tegenstander steeds zal trachten den stoot uit zoodanige richting toe te brengen, dat hij ons op de meest kwetsbare plaats kan treffen. Of zou de heer BOOGAARD werkelijk meenen, dat bij eene bedreiging uit het Westen de aanvaller zijn stoot bij voorkeur zal richten tegen het bezette kustfront tusschen de stelling van Den Helder en die van de monden van de Maas, wanneer hij weet, dat deze positie in den rug in het geheel niet gedekt is? Dat hij vrijwillig zal aanvaarden de bezwaren, verbonden aan eene landing en het nemen van eene versterkte havenplaats, wanneer Vlissingen en de weg door Brabant naar Holland voor hem open liggen? Ik acht onzen mogelijken tegenstander niet zóó licht, dat ik dit zou mogen onderstellen. Overigens verklaar ik hier gaarne, dat het mij volkomen onverschillig is, of men de Nieuwe Hollandsche Waterlinie als eene vóór- of als eene achterdeur wil beschouwen, mits men maar met mij erkent, dat het eene deur is en deuren gesloten moeten zijn, als men ongenoode gasten buitengesloten wil houden.

In verband met de door den heer BOOGAARD, als meest waarschijnlijke, aangegeven aanvalsrichting, ul. die uit het Westen, heeft het mij wel eenigszins bevreemd te hooren verkondigen, dat wij uitsluitend over zee hulp te wachten hebben en het dus vóór alles noodig is om te zorgen, dat bondgenooten ons langs dien weg de hand kunnen reiken. Ik zou toch meenen, dat het er in dit geval voor den eventueelen bondgenoot op aankwam, allereerst te zorgen ter zee zoo sterk te zijn, dat hij den ons aan de zeezijde bedreigenden en afsluitenden vijand van onze kusten verdrijft. Dan, maar ook dan alleen, is hij in staat ons de hand te reiken, waar hij wil. Of stelt de heer BOOGAARD zich die handreiking wellicht in dien vorm voor, dat de bondgenoot bij voorkeur zijne troepen ontscheept op het kustfront der stelling van Amsterdam en zich daar vrijwillig

laat opsluiten, om later te trachten er weder uit te komen. Ik kan niet aannemen, dat dit de meest oordeelkundige wijze zou zijn, waarop hij ons steun kon verleen. Werkelijk, ik geloof, dat de geachte inleider hier, malgré lui, aan een aanval uit het Oosten gedacht heeft.

Eene soortgelijke vraag stel ik ten aanzien van het over de approviandeering gesprokene. Ondersteld wordt daarbij, dat een aanval uit het Oosten dreigt (of de gezindheid aan die zijde zoo vijandig is, dat Duitschland uitvoer van graan naar ons land verbiedt), dat België geen graan aanvoert en de kust effectief geblokkeerd wordt. Dat het, aannemende, dat dit gebeurt en gebeuren kan, niet moeilijk zal vallen ons land binnen een zekeren termijn uit te hongeren, zal wel niemand tegenspreken. Maar wat bewijst dit voorbeeld, dat men mutatis mutandis op elken Staat, Rusland wellicht nitgezonderd, kan toepassen? Waarom nu met het oog op deze mogelijkheid (?) een betrekkelijk breed, open kustfront verlangd wordt, heb ik niet begrepen, omdat ook hier hulp over zee alleen kan gebracht worden door hem, die de overmacht ter zee op onzen vijand bevochten *heeft*, en is dit eenmaal het geval, dan *krijgen* wij de gewenschte hulp, zoowel met als zonder breed, open kustfront.

Ik mag niet onopgemerkt voorbijgaan de qualificatie van: het-zal-wel-losloopen-theorie, welke de geachte inleider, bijzonder waardeerend, toepast op hetgeen door mij aangevoerd werd om de mogelijkheid eener, aan het doel beantwoordende verdediging van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie te bepleiten. Ik had, dunkt mij, hier eene meer ernstige bestrijding mogen verwachten, omdat ook ik mij niet met een los daarheen geworpen praatje van de zaak heb afgemaakt, doch de gronden heb aangevoerd voor mijne meening, dat de weerstand, welke daarin door ons geboden kan worden, ons de gewenschte tijdwinst zal kunnen verschaffen, mits men de verdediging met energie voert en niet van den aanvang af, als ik het zoo mag uitdrukken, bij de pakken neêrzit. Het

had m. i. op den weg van den geachten inleider gelegen om die gronden te ontzenuwen, wanneer hij daartegen althans steekhoudende argumenten had kunnen aanvoeren.

Over de Nieuwe Hollandsche Waterlinie sprekende, wil ik tevens de vragen behandelen, welke de heer BOOGAARD, naar aanleiding daarvan stelt. Allereerst zij opgemerkt, dat al wordt door den Spreker de juistheid toegegeven van de meening, dat het een voordeel is bij handhaving der neutraliteit of bij een bondgenootschappelijken oorlog terug te kunnen gaan op de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zonder aan eene bepaalde richting van den terugtocht gebonden te zijn, ik nochtans het vaderschap over die meening niet kan aanvaarden, omdat ik er niet aan gedacht heb *dit* te zeggen, zooals uit de vergelijking van de betrekkelijke passage op blz. 40 van mijn opstel kan blijken.

Behalve de zoeven reeds behandelde magneetvraag, stelt de heer BOOGAARD nog de volgende:

1°. Loopen wij geen gevaar, dat de vijand gelijktijdig met ons binnen de linie dringt?

Ik kan mij voorstellen, dat men deze vraag doet, wanneer er sprake is van het binnen de linie terugbrengen van eene betrekkelijk kleine afdeeling, die een op korten afstand vooruitgeschoven post bezet heeft en, als het ware, met de bajonet daaruit geworpen wordt. Hoe men die vraag echter in ernst kan stellen, wanneer er sprake is van den terugtocht van ons veldleger, dat, door eenige vijandelijke legerkorpsen gevolgd, op de Nieuwe Hollandsche Waterlinie teruggaat, begrijp ik werkelijk niet. Het spreekt intusschen wel vanzelf, dat die vraag ontkennend beantwoord moet worden. Men vergete daarbij bovendien niet, dat dit eene vraag is van troepenleiding en niet van landsdefensie en dat, wie dit bezwaar opwerpt tegen de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, dit ook moet doen tegen de stelling van Amsterdam en tegen elke tijdelijke stelling, waarin men het veldleger tot het op nieuw bieden van weerstand zou willen doen front maken.

2°. Zal de linie niet uitsluitend dienst doen voor een achter-

hoedegevecht om de hoofdmacht gelegenheid te geven binnen het reduit te komen?

Ook de draagwijdte van deze vraag ontsnapt mij. Is het mij reeds moeilijk mij een achterhoedegevecht te denken, dat geleverd wordt oostwaarts van Utrecht om de hoofdmacht gelegenheid te geven binnen Amsterdam te komen, nog moeilijker valt het mij eene voorstelling te verkrijgen van een in de Nieuwe' Hollandsche Waterlinie gevoerd achterhoedegevecht. Wanneer die linie door landweertroepen bezet en, zoo veel de omstandigheden hebben toegelaten, in staat van verdediging gebracht is, dan zal daarin kunnen worden standgehouden gedurende zoo langen tijd, dat eene vergelijking met een achterhoedegevecht geene reden van bestaan heeft.

3°. Zijn de werken onvoldoende, wanneer wij mortieren van 21 cM. te vreezen hebben?

Het antwoord hierop is in mijn opstel op blz. 45 te vinden; de oudere werken zijn niet bestand tegen eene voortgezette beschieting met brisante granaten van 21 cM., wat intusschen niet uitsluit, dat de stelling, waarin deze werken gelegen zijn, toch zeer wel verdedigd kan worden.

4°. Zal men niet meer nut hebben van gedekte batterijen dan van half-bomvrije forten?

Hoe de geachte inleider zich voorstelt forten te vervangen door batterijen, is mij niet duidelijk; het zal hem niet onbekend zijn, dat forten geene batterijen en batterijen geene forten zijn. Elkander vervangen kunnen zij dus nooit. Behalve forten heeft men voor de verdediging batterijen noodig, die volgens de nieuwere begrippen omtrent den vestingoorlog altijd zooveel mogelijk gedekt zijn.

Mocht de heer BOOGAARD met deze »gedekte batterijen» wellicht »tijdelijke werken» bedoelen, gebouwd in eene of andere, in oorlogstijd op te werpen stelling, dan moet ik hem toch doen opmerken, dat men in ons polderland niet *in* den grond *kan*, maar noodzakelijk *uit* den grond *moet* bouwen en dat daàr, bij voldoende dekkend vermogen, dergelijke werken wel minder voor het oog »gedekt» zullen liggen, dan door hem vermeend wordt.

Nog moet ik wijzen op een verkeerd begrip. De heer BOOGAARD acht, dat ik, *al te geruststellend* de zuidzijde van het kustfront als gemakkelijk verdedigbaar heb voorgesteld, en spreekt in verband daarmee van eene landing beneden de onbeduidende vesting Hellevoetsluis en, van daar uitgaande, van eene bedreiging van Rotterdam. Nu heb ik ter plaatse, waarop hier bedoeld wordt, d. i. op blz. 52, waar ik sprak van de gelegenheid tot landen op onze kust, dus niet van het weerstandsvermogen der kuststellingen, als zoodanig, gezegd: dat het front der stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet gemakkelijk te verdedigen is 1). Daar het wel niet zal voorkomen, dat men tot landingspunt eene versterkte havenplaats of de onmiddellijke omgeving daarvan uitkiest, is het m. i. duidelijk, dat hier door mij niet bedoeld werd op Hellevoetsluis en nog minder op een punt beneden Hellevoetsluis, maar op de linie Brielle-Hellevoetsluis.

In dit verband spreekt de heer BOOGAARD tevens over de verdediging van het Hollandsch Diep, waaromtrent hij door mij niet gerustgesteld is. Daar ik juist getracht heb aan te geven op welke wijze m. i. in de verdediging der toegangen tot het Hollandsch Diep voorzien kon worden en daardoor middellijk kon worden aangevuld, wat aan Hellevoetsluis ontbrak, had ik gaarne vernomen, *waarom* de geachte inleider niet gerustgesteld is. Het ware mij dan wellicht mogelijk geweest zijne bezwaren uit den weg te ruimen.

Mocht intusschen in het hier onderstelde geval, *ondanks* de kustversterkingen, *ondanks* den steun der marine, *ondanks* het veldleger, de vijand er toch in slagen vasten voet in Zuid-Holland te verkrijgen, dan meent de geachte inleider, dat wij in het reduit wellicht toch te laat gereed zullen zijn, niettegenstaande de Nieuwe Hollandsche Waterlinie wordt behouden en verbeterd. Dat in dit geval, en eveneens bij eene gelukte landing op de Noord- of Zuid-Hollandsche kust, de

---

1) In deze meening sta ik niet alleen; zie bijv. J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL. Onze defensie. Ver. t. b. v. d. Kr. 1892—93, VII. Verslag.

stelling van Amsterdam in eerste linie ligt en dus de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, die front naar het Oosten maakt, op dit oogenblik voor *dit* onderstelde oorlogsgeval geene waarde heeft, is buiten kijf. Ik zelf heb dit zoo herhaaldelijk gezegd, dat deze opmerking voor mij niets nieuws bevat.

Maar ik vraag den geachten inleider toch of, indien dit geval mocht intreden, hij vermeent, dat de strijd *langer* en *met beteren uitslag* gevoerd zou kunnen worden, indien in het geheel geen reduit aanwezig was en de weerstand verder uitsluitend *door* en dus met de hulpmiddelen *van* het veldleger geboden zou moeten worden? Ik twijfel er geen oogenblik aan, of in dit geval zou onze weerstand tot evenveel dagen beperkt zijn, als die zelfs bij een nog niet geheel ter verdediging gereed zijnd reduit weken of maanden zou kunnen duren.

Meent de geachte inleider mijne voorstellen te moeten betitelen met den naam van: huldiging van half-werk; het opdragen van de defensie van Nederland uitsluitend aan de *levende* strijdkrachten noem ik zelfs geen kwart, maar in het geheel *geen* werk.

Op blz. 17 van mijn opstel, stelde ik, naar aanleiding van eene opmerking van den Generaal KNOOP in het licht, dat wanneer men de som, die sedert 1874 jaarlijks gemiddeld aan de uitvoering der Vestingwet besteed is, had aangewend tot uitbreiding van het leger, men, zonder de oprichtingskosten in rekening te brengen, de legersterkte met 2.3 regiment infanterie had kunnen vermeerderen. Ik deed dit, omdat er m. i. groote overdrijving lag in het beweren van hen, die verkondigd hadden, dat de uitvoering van de Vestingwet in den weg had gestaan aan de, volgens hun oordeel noodige uitbreiding der levende strijdkrachten. M. i. was het aangeven van cijfers het eenige middel om dit vraagpunt tot zijne juiste verhoudingen terug te brengen.

De geachte inleider, nu, meent dat ik dwaal door deze quaestie met cijfers af te doen, omdat zijn bezwaar tegen den huidigen toestand niet in hoofdzaak te zoeken is in het aan-

tal, maar in den geest, de geoefendheid der levende strijdkrachten.

Nu kon ik bij de samenstelling van mijn opstel bezwaarlijk rekening houden met eene daarna uitgesproken meening van den heer BOOGAARD en kan mij dus moeilijk uit dien hoofde een verwijt treffen. Maar geheel afgescheiden daarvan geloof ik dan toch te moeten vragen, of de geachte inleider meent, dat wanneer men jaarlijks 1.63 millioen besteed had aan verbetering van den geest en de geoefendheid van ons leger, zonder uitbreiding daarvan, of indien men in dit opzicht volstaan had met minder en de levende strijdkrachten dus had uitgebreid met een aantal van minder dan 2.3 regiment infanterie, of indien men op andere artikelen ten behoeve van geest en geoefendheid had weten te besparen en dus tot de maximum-uitbreiding met 2.3 regiment infanterie had kunnen geraken, nu meen ik te moeten vragen, herhaal ik, of de geachte inleider gelooft, dat in een dezer gevallen het offensief en defensief vermogen van onze levende strijdkrachten in die mate zou zijn toegenomen, dat wij zonder eenige duurzame versterking aan een aanval door overmacht het hoofd zouden hebben kunnen bieden? Ik beantwoord die vraag met de meeste beslistheid ontkennend en geloof, dat een ieder, die de zaak rationeel beziet, tot de zelfde gevolgtrekking zal moeten komen.

Ik wil mijn gehoor niet vermoeien met te wijzen openkele plaatsen, waar de inleider mijn opstel blijkbaar eenigszins vluchtig en daardoor minder juist gelezen heeft, met uitzondering van één punt, dat mij nogal van belang schijnt. Bij de recapitulatie van mijn betoog wordt gezegd, dat ik ten aanzien van de stelling van Amsterdam enkele bezwaren, daaraan klevende, niet ontken en er dientengevolge toe kom vooral de verdediging ten Zuiden van het Kanaal ter harte te nemen en bij de verdediging van het Noordelijk deel meer op mijn goed gestarnte vertrouw. Ik releveer dit, omdat ik niets van dien aard gezegd heb. Wel heb ik in overweging

gegeven om te beginnen met het afwerken van het zuidfront en daarbij tevens den zuidelijken vleugel te maken, omdat, waar men toch noodwendig ergens beginnen moet, ik er de voorkeur aan geef »de werkzaamheden in die volgorde te doen plaats hebben, dat het noodige weerstandsvermogen in de eerste plaats daár verkregen wordt, waar dit in verband met het aangenomen stelsel van verdediging het meeste nut kan opleveren”.

Ik meen hiermede van het betoog van den geachten inleider te mogen afstappen. Dat ik andere punten dan de hiervoren besprokene, welke daarin aangeroerd werden, buiten beschouwing laat, geschiedt niet, omdat ik geacht wil worden daarmede in te stemmen, maar omdat daarin bijzaken besproken worden, die tot het wezen der zaak niets afdoen.

Op blz. 27 van mijn opstel vroeg ik, nadat ik het verband tusschen leger en vestingstelsel besproken had: »Wie met het vorenstaande niet instemt, zou ik willen uitnoodigen voor het onderstelde geval een uitgewerkt stelsel van verdediging te ontwerpen, waarmede het beoogde doel langs anderen weg en met gelijke kans van slagen wordt nagestreefd”. Ik had gehoopt, dat de geachte inleider aan dien wensch voldaan zou hebben en dat op dien grond een principieel debat over de zaak zelve door mij gevoerd had mogen worden. Ik had vermeend er recht op te hebben, dat stelsel tegenover stelsel geplaatst werd, dat niet, nevens instemming in hoofdzaken, toch verschillende bezwaren in min of meer onbestemden vorm gekleed, waren te berde gebracht, die daardoor alleen eene ingaande bespreking vrijwel onmogelijk maken.

Intusschen constateer ik met genoegen, dat daar, waar de geachte inleider zich categorisch uitgesproken heeft, die overeenstemming omtrent de hoofdzaken tusschen hem en mij bestaat.

Ter beantwoording van de mij door den Voorzitter gedane vraag, vermeen ik in hoofdzaak te mogen verwijzen naar het

slot van mijn opstel. Zoolang men nog niet aan den bouw van de stelling van Amsterdam begonnen was, had men m. i. de vrije keuze om hetzij deze, hetzij de Nieuwe Hollandsche Waterlinie volgens moderne beginselen te versterken. Voor dit laatste zou men zelfs goede gronden hebben kunnen aanvoeren. Nu men er echter de voorkeur aan gegeven heeft met de versterking van Amsterdam te beginnen, ja, deze zelfs reeds een goed eindweegs gevorderd is, geloof ik, dat — indien men althans geen half werk wil verrichten — het aanbeveling verdient deze te voltooien. Daardoor zal dan ten minste ééne, volgens moderne beginselen *ingerichte*, d. i. dus tegen de moderne aanvalsmiddelen *bestand zijnde* stelling verkregen worden.

En hiermede vertrouw ik de verschillende opmerkingen, welke gemaakt zijn, voldoende te hebben besproken en eindig ik met nogmaals mijn dank te betuigen aan de verschillende sprekers, niet het minst aan hen, die wel van instemming met mijne denkbeelden hebben doen blijken.

De heer BOOGAARD :

Met het oog op den zoo even door den Voorzitter medege-deelden maatregel van orde, om het debat — voleindigd of niet — te 11 uur te sluiten, blijven mij nog slechts weinige minuten beschikbaar, om de bedenkingen van den heer POP, — die op verzoek v/h Bestuur de copij van mijne voordracht eenige dagen ter inzage ontving — te beantwoorden.

Zelfs al bedien ik mij van telegram-stijl, zal toch niet volledig gezegd kunnen worden, wat eigenlijk ter zake zou kunnen dienen.

»Vindt de heer BOOGAARD nu de herziening der Vestingwet urgent of niet?» zoo vraagt S.

Op die vraag gaf ik inderdaad geen *direct* antwoord, maar wel *indirect*.

Er is genoeg gebleken, dat ik, met betrekking tot ons vestingstelsel, grootendeels met den heer POP meêga, meer dan met den oud-Minister SCHNEIDER, die herziening eischt.

Ik heb getracht te betoogen, dat men *eerst* zorgen moet voor de levende strijdkrachten, om *daarna* aan de voltooiing van het vestingstelsel te denken. Dit gevoelen eischt *niet*: de urgentie van wets-wijziging.

»Het leger, dat ge wenscht, dat *is* er" — zegt de heer POP.
Neen M. H. dat is er *niet*.

Over eenige jaren zal men beschikken over de *strijders*, noodig, om een sterker leger te vormen.

Maar is men zeker, dat het leger behoorlijk *aangevoerd* en *geëncadreerd* zal zijn?

Ik geloof het *niet*.

Weet men wat er uit een financiëel oogpunt noodig zal zijn, om over een deugdelijk veldleger te beschikken?

De Minister KOOL heeft bij zijne kranige verdediging van de leger-wet, een cijfer genoemd als raming der kosten; — maar hij erkende zelf, dat het cijfer slechts *globale* waarde had.

Velen vonden het hoog; toch was naar het oordeel van deskundigen de raming te krap.

In de toelichting op de nu aanhangige oorlogsbegroting zoekt men ook te vergeefs naar eene *volledige* becijfering van hetgeen ter uitvoering der wet noodig zal zijn.

Men weet dus nog niet, welke offers van de natie gevraagd zullen moeten worden, om te beschikken over een *deugdelijk* veldleger, dat — naar het heet — er reeds *is*.

Eerst een plan in deze richting — dat was de grondgedachte van mijn betoog.

Eerst de levende strijdkrachten.

Wanneer in zekere oorlogsgevallen, naburige mogendheden er over denken, om ons te helpen, wat zal dan zwaarder wegen bij de beoordeeling onzer oorlogswaarde: de verdedigingsliniën, of een flink veldleger; — ik zou denken het

laatste. Ook eene reden, om *eerst* te denken aan de verbetering onzer levende strijdkrachten.

't Is elf uur, de tijd tot afbreking van het debat is gekomen.

Nog ééne vraag zij ten slotte gericht tot de voorstanders van de verbeterde Nieuw-Hollandsche Waterlinie: Moet hunne opvatting aanleiding geven, om den wensch te koesteren, dat de gelden, aangevraagd voor de voltooiing van het reduit, worden *afgestemd*?

Natuurlijk kan daarop geen antwoord volgen; maar ik zou denken, dat zulks het *logisch* gevolg moet zijn van de heden avond ontwikkelde denkbeelden, te meer daar men juist begonnen is aan de westzijde van den kring, waar de heer POP een open zeefront wenschte.

En nu gebiedt de bescheidenheid mij, verder te zwijgen. 1)

De VOORZITTER. Wanneer nu niemand het woord meer verlangt, dan vermeen ik met grond te mogen beweren, dat het gevoerd debat inderdaad vruchtbaar mag worden genoemd. Het moge waar zijn, dat alles niet zoo uitvoerig is behandeld als gewenscht kon zijn, doch het valt niet tegen te spreken dat, wat gezegd is, met helderheid is toegelicht en daarmede de op den voorgrond gestelde beginselen in kracht en beteekenis hebben gewonnen.

Het moet worden betreurd, dat in deze vergadering niet het woord is gevoerd door een geprononceerden tegenstander der denkbeelden van den heer POP. Van de zijde van het Bestuur heeft het niet ontbroken aan pogingen om tegenstanders tot spreken uit te noodigen, doch die pogingen waren tevergeefs,

---

1) Ten gevolge van gebrek aan tijd was de kol. B genoodzaakt zich in zijne repliek zeer te bekorten. Het kwam het Bestuur niet wenschelijk voor om het in proef gedrukte antwoord van den kapt. P. aan den heer B. op diens verzoek af te staan. Dientengevolge is de aanvulling van zijn antwoord in dit Verslag niet opgenomen.

en zeer zeker is de kracht van hetgeen tegen het betoog des heeren POP zou kunnen worden aangewend, door het stilzwijgen der tegenstanders niet toegenomen.

In het bijzonder wordt het door mij betreurd, dat de heer KOOLEMANS BEIJNEN verhinderd is geworden hier tegenwoordig te zijn. Wanneer ik herinner aan zijn helderen betoogtrant en aan de krachtige wijze, waarop hij reeds voor de versterking onzer levende strijdkrachten is opgekomen, dan zal men mij toegeven, dat het zeker van belang zou zijn geweest ook hem heden avond te hooren.

Het zal bij het Bestuur een punt van overweging uitmaken, of er termen zijn nog later op dit debat terug te komen, en den heer KOOLEMANS BEIJNEN de gelegenheid te geven zijne denkbeelden te ontwikkelen, hetzij in eene daartoe te beleggen vergadering, hetzij door middel van het Orgaan der Vereeniging. En mocht de heer SNIJDERS bereid zijn, nu hij door het late uur niet meer aan het woord kon komen, nog nader van zijn gevoelen, omtrent de door mij gestelde quaestie, te doen blijken, dan zal hem, voor het geval geene nieuwe vergadering ter zake mocht worden belegd, gaarne gelegenheid worden geboden, aan het verslag dezer vergadering nog het een en ander toe te voegen.

Wanneer nu niemand meer iets in het midden heeft te brengen, dan sluit ik de vergadering, onder dankbetuiging aan den inleider van dit debat, aan den heer POP en aan de andere heeren, die aan het debat hebben deelgenomen.
